

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Jiří Konečný

Česká národní banka – právní postavení a náplň činnosti

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Milan Bakeš, DrSc.

Katedra: Finančního práva a finanční vědy

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 26.listopad 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Prof. JUDr. Milanu Bakešovi, DrSc. za cenné připomínky, rady, inspiraci, ochotu, odborné vedení i konzultace, které mi poskytl při vypracování této diplomové práce.

OBSAH

1	ÚVOD.....	- 1 -
2	BANKOVNÍ SYSTÉM.....	- 3 -
2.1.	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA BANKOVNÍHO SYSTÉMU	- 3 -
2.2.	BANKY A EKONOMIKA	- 8 -
2.3.	BANKOVNÍ SYSTÉM V ČR	- 9 -
3	VZNIK A VÝVOJ CENTRÁLNÍCH BANK.....	- 11 -
3.1.	HLAVNÍ ZPŮSOBY ZAKLÁDÁNÍ CENTRÁLNÍCH BANK	- 11 -
3.2.	HLAVNÍ ROZDÍLY MEZI CENTRÁLNÍMI BANKAMI	- 13 -
3.3.	VZNIK CENTRÁLNÍ BANKY NA NAŠEM ÚZEMÍ	- 14 -
4	PRÁVNÍ POSTAVENÍ ČNB.....	- 16 -
4.1.	PRÁVNÍ POSTAVENÍ V ROCE 1993	- 16 -
4.2.	PRÁVNÍ POSTAVENÍ PO ROCE 2000.....	- 19 -
4.3.	PRÁVNÍ POSTAVENÍ PO VSTUPU DO EU	- 22 -
4.4.	ČNB A JEJÍ LEGISLATIVA	- 24 -
5	NÁPLŇ ČINNOSTI ČNB.....	- 27 -
5.1.	FUNKCE CENTRÁLNÍ BANKY OBECNĚ	- 27 -
5.2.	JEDNOTLIVÉ FUNKCE ČNB	- 29 -
6	BANKOVNÍ REGULACE A DOHLED.....	- 40 -
6.1.	PODSTATA BANKOVNÍ REGULACE A DOHLEDU.....	- 40 -
6.2.	BANKOVNÍ REGULACE V ČR.....	- 44 -
6.3.	BANKOVNÍ DOHLED V ČR.....	- 60 -
7	ZÁVĚR.....	- 67 -
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	- 70 -

1 ÚVOD

Bankovníctví bezesporu patří ve vyspělých tržních ekonomikách k odvětvím s nejsilnější dynamikou rozvoje. U nás se přechod z centrálně plánované na tržní ekonomiku uskutečnil v souvislosti se změnami provedenými po tzv. „sametové“ revoluci, která proběhla v listopadu 1989. Do té doby, tedy v podmínkách centrálně plánované ekonomiky, u nás fungoval v podstatě systém „monobanky“, kdy stěžejní úlohu v bankovním systému měla Státní banka Československá, která direktivně řídila ostatní banky a odsunula je do pozice svých specializovaných poboček. Od roku 1990 začal vznikat skutečně dvoustupňový bankovní systém, kde obchodní banky získaly mnohem větší svobodu ve svém rozhodování a bylo jim umožněno obchodování s penězi a provádění dalších činností, postupně se tedy banky začaly chovat jako podnikatelské subjekty. S tím ovšem vyvstala potřeba jejich regulace a dohledu, což se stalo podstatnou náplní činnosti České národní banky.

Banky jsou důležitými institucemi finančního trhu, ne-li vůbec těmi nejdůležitějšími. Postavení centrální banky se liší v různých typech bankovních systémů, zejména s ohledem na jejich stupňovitost. Centrální banky vznikaly později než ty obchodní anebo se z původně obchodní na centrální banku přeměnily. Důvody byly rozmanité, od ničivých dopadů válek na ekonomiku, přes finanční zájmy panovníků mít vlastní banku na doplnění financí ve státní pokladně až ke snahám o centralizaci emise peněz v jediné instituci.

Pro činnost centrální banky je důležité její právní postavení a vymezení pravomocí v právních předpisech. V našich podmínkách je Česká národní banka dokonce ústavně zakotvena, a to v šesté hlavě Ústavy. Nejdůležitějším zákonným předpisem, který upravuje působnost a pravomoci České národní banky je pak zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, v platném znění. Některé další pravomoci, především v oblasti regulace a dohledu, jsou zakotveny v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění. Tyto předpisy byly mnohokrát novelizovány, neboť bankovní systém se neustále vyvíjí a je potřeba reagovat na aktuální vývoj, nehledě na potřeby harmonizace našich právních předpisů s právem Evropských společenství po našem vstupu do EU v roce 2004.

Centrální banky byly v průběhu vývoje pověřovány celou řadou činností, z nichž mezi nejdůležitější patří provádění měnové politiky a regulace a dohled nad bankovním systémem. Jejich charakteristickým znakem je rovněž to, že disponují emisním monopolem na hotovostní peníze. Oblast regulace a dohledu se jeví jako zvlášť důležitá především s ohledem na aktuální vývoj světové ekonomiky, která v současné době prochází hlubokou

recesí. Zajímavým a podstatným předělem byl také rok 2006, kdy byla dohledem nad celým finančním (a tedy nejen bankovním) trhem pověřena Česká národní banka. Došlo tak v podstatě ke spojení dohledu nad kapitálovým trhem a bankovním sektorem pod jedinou instituci.

2 BANKOVNÍ SYSTÉM

Bankovnictví patří dnes v každé vyspělé tržní ekonomice mezi odvětví s nejvyšší dynamikou rozvoje. Bez kvalitně fungujících bank není myslitelný výraznější ekonomický pokrok. Vztah bankovního odvětví a ostatních sfér každé ekonomiky je však oboustranný. Vyspělá ekonomika potřebuje vyspělý bankovní sektor a naopak.

Funkce a způsob fungování bankovního systému jsou určovány v základní rovině existujícím ekonomickým systémem v dané zemi, jeho podstatou a rozvinutostí. K dalším relevantním faktorům ovlivňujícím uspořádání a fungování bankovního systému určitě můžeme zařadit rozvinutost finančního trhu, měnovou stabilitu, směnitelnost měny, zapojení dané země do nadnárodních struktur, způsob regulace bank či historický vývoj a tradice.

V závislosti na působení těchto faktorů mohou být bankovní systémy v jednotlivých zemích uspořádány na různých principech.

2.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA BANKOVNÍHO SYSTÉMU

Bankovní systém představuje souhrn všech bankovních institucí v určitém státě a zahrnuje též jejich vzájemné vztahy a vztahy k okolí. Z této definice vyplývá, že bankovní systém má dvě navzájem propojené složky, a to složku institucionální a složku funkční.

2.1.1 Institucionální složka bankovního systému

Do institucionální složky bankovního systému spadají jednotlivé banky, členěné podle hlavní náplně činnosti do několika druhů. Jedním ze základních problémů je v této souvislosti vymezení samotného pojmu banka.

Budeme-li prozatím abstrahovat od centrálních bank, můžeme banku vymežit především ekonomicky a právně. Dle tohoto vymezení se bankou rozumí instituce, která obchoduje a provádí operace s penězi, při své činnosti se řídí právními předpisy a provádí svou činnost na základě bankovní licence. Ta představuje oprávnění působit jako banka, především provádět bankovní operace a nabízet bankovní služby. Současně znamená právo a v řadě zemí i povinnost mít v názvu označení banka (nebo spořitelna, v širším pojetí příslušných zákonů úvěrové družstvo apod.)

Přidělení licence je vázáno na splnění celé řady podmínek. Každý žadatel o bankovní licenci musí například disponovat stanovenou výší kapitálu, splňovat morální, odborné, bezpečnostní, technické a technologické předpoklady apod.

Mezinárodní banky nejsou součástí bankovního systému daného státu. Řadí se mezi ně především dvě „celosvětově působící“ banky – Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD, se sídlem ve Washingtonu) a Banka pro mezinárodní platby (Bank for International Settlements, BIS, se sídlem v Basileji). Dále sem lze zařadit například Evropskou banku pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD, se sídlem v Londýně), Evropskou investiční banku (European Investment Bank, EIB, se sídlem v Lucemburku) a další banky.

Multinacionální bankovní holdingové společnosti vyvíjejí aktivity v mnoha zemích světa obvykle prostřednictvím dceřiných společností. Mohou mít několik hlavních sídel ve více zemích.

2.1.2 Funkční složka bankovního systému

Funkční složka bankovního systému reprezentuje organizaci, resp. způsoby uspořádání vztahů mezi bankovními institucemi v dané ekonomice. V této souvislosti je vhodné rozlišovat především jednostupňové a dvoustupňové bankovní systémy.

2.1.2.1 Jednostupňový bankovní systém

V jednostupňovém bankovním systému provádí v podstatě všechny operace jediná „centrální“ banka. Často vedle ní působí ještě další banky, které jsou ale specializované na velmi úzký rozsah bankovní činnosti nebo na konkrétní sektory či oblasti a zároveň jsou prakticky zcela závislé na rozhodnutích centra, resp. centrální banky – nejsou podnikatelskými subjekty a jejich rozhodovací pravomoci jsou velmi úzké.

Jednostupňové systémy se vyskytovaly – a vyskytují – především v netržních ekonomikách. Až do konce osmdesátých let byla jejich existence charakteristická pro většinu centrálně plánovaných (socialistických) ekonomik. V těchto ekonomikách vznikaly jednostupňové systémy obvykle po druhé světové válce, a to centralizací dříve existujících systémů dvoustupňových.

V jednostupňových bankovních systémech centrálně plánovaných ekonomik se postavení bank, včetně centrální banky, zcela zásadním způsobem liší od postavení bank v tržní ekonomice. Kromě velmi nízkého počtu bank je základní charakteristikou jednostupňového bankovního systému v centrálně plánovaných ekonomikách jeho pasivní role při shromažďování a relokaci peněžních úspor.

Zcela dominantní postavení v jednostupňovém bankovním systému v centrálně plánovaných ekonomikách má centrální banka, která v podstatě řídí činnost dalších bank.

Proto je tento systém někdy označován jako systém „monobanky“. V systému hierarchie řízení však centrální banka zaujímá spíše pasivní postavení, jejíž činnost je řízena (obvykle měnovým) plánem, který ztělesňuje zájmy vládnoucí politické síly bez větších ohledů na potřeby ekonomiky. Hlavním cílem, resp. úkolem centrální banky je stejně jako v případě dalších bank splnění úkolů plánu.

V jednostupňových bankovních systémech centrálně plánovaných ekonomik dále:

1. úvěry podnikovému sektoru poskytují především centrální banky prostřednictvím svých poboček, a nikoliv obchodní či jiné banky;
2. podniky mají v zásadě „nárok na úvěr“, úvěrující banka, resp. pobočka centrální banky nemá příliš možností poskytnutí úvěru odmítnout – věcné plánování má prioritu před finančním plánováním;
3. banky působí bez ohledu na výsledky hospodaření, možnost jejich případného bankrotu je vyloučena.

Jednostupňové bankovní systémy, zejména v centrálně plánovaných ekonomikách, nefungují příliš efektivně, a to hlavně proto, že zcela chybí podnikatelské aktivity obchodních a dalších bank. Peníze se stávají pouhými zprostředkovateli hmotných toků, podniková sféra požaduje úvěry při částečné absenci kritérií jejich návratnosti. To se projevuje především v nedostatečné finanční disciplíně, s konečnými důsledky v podobě narušení peněžní rovnováhy v ekonomice. Dříve či později se tento systém stává brzdou dalšího rozvoje a je reformován, obvykle s cílem vytvořit systém dvoustupňový.

K této situaci docházelo v průběhu 80. let 20. století v převážné většině tehdejších socialistických zemí. Zhroucení komunismu pak ukončilo pokusy o vytvoření funkčního dvoustupňového bankovního systému v podmínkách centrálně plánované ekonomiky.

Dle mého názoru je jednostupňový systém z důvodu své vazby na centrálně plánovanou ekonomiku v dnešní době již téměř nepoužitelný. Dříve nebo později bude nutná alespoň částečná reforma systému, k čemuž vytvoří nejlepší předpoklady transformace centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní. Největší úskalí vidím v tom, že základem systému v centrálně plánované ekonomice je hospodářský plán, který z větší části nereflektuje skutečné ekonomické potřeby země a je odrazem spíše politických zájmů vládnoucí skupiny. Navíc ekonomické potřeby a politické zájmy v celém systému často směřují proti sobě. Tento stav pak bývá dlouhodobě neudržitelný a může vést v lepším případě ke stagnaci, v horším případě dokonce ke zhroucení celé ekonomiky. Jako příklad bych si zvolil Severní Koreu a Čínu. Zatímco prvně jmenovaný stát tvrdošijně odmítá jakoukoli reformu svého bankovního systému a

ekonomiky vůbec a výsledkem je téměř absolutní závislost na dodávkách potravin i jiného zboží, pak Čína, největší centrálně plánovaná ekonomika světa, kde v posledních desetiletích dochází k řadě reforem a restrukturalizací (včetně reform bankovního systému) směrem k tržnímu hospodářství, je mnoha odborníky hodnocena jako nejdynamičtější se vyvíjející světová ekonomika. V současnosti je v Číně dotvořen tzv. „systém socialistické tržní ekonomiky“.

2.1.2.2 Dvoustupňový bankovní systém

Dvoustupňový bankovní systém je charakteristický především pro většinu tržních ekonomik. V tomto systému je funkčně odděleno centrální a obchodní bankovníctví a centrální banka až na výjimky neprovádí činnosti, které spadají do oblasti působení obchodních a dalších bank. Centrální banka především neúvěruje podnikový (podnikatelský) sektor a neřídí přímo činnost ostatních bank.

Obchodní a další banky podnikají s penězi za účelem zisku (resp. maximalizace tržní ceny svých akcií) v poměrně široce vymezeném rámci, daném pravidly regulace a dohledu. Jejich činnost samozřejmě není řízena žádnými z centra rozepsanými plány, banky jsou při vlastním rozhodování v zásadě zcela samostatné. Z toho také vyplývá, že činnost a výsledky hospodaření ovlivňují jejich existenci – případný úpadek bank není vyloučen. Dvoustupňové bankovní systémy jsou dále charakteristické vyšším počtem obchodních a dalších bank. V některých zemích - Německo, Rakousko - lze dokonce hovořit o „třístupňovém“ bankovním systému. Centrální bankovníctví opět představuje první stupeň a obchodní bankovníctví se rozpadá na druhý a třetí stupeň. Obchodní a další banky spadají do třetího stupně a jejich „zastřešující“ centrály vytvářejí druhý stupeň. Funkčně však stále jde o dvoustupňový systém, neboť obchodní banky i jejich „zastřešující“ centrály tvoří jednotu.

Tyto systémy však nejsou zcela stejné, mezi jednotlivými tržními ekonomikami existuje řada (někdy i dost podstatných) rozdílů. Nejdůležitějším z nich je rozdíl mezi univerzálními a specializovanými systémy. Dalšími kritérii dělení pak mohou být míra otevřenosti a uspořádání bank.

V univerzálních bankovních systémech mohou obchodní banky provádět emisní obchody ručitelského typu (underwriting) a některé další operace s akciemi. Investiční banky zase mohou přijímat vklady od veřejnosti. Tyto systémy v současnosti převládají v drtivé většině evropských zemí. Rovněž český bankovní systém je univerzální.

Specializované bankovní systémy naopak přísně oddělují činnosti obchodních a investičních bank. Obchodní banky, které přijímají primární vklady od veřejnosti, nesmějí

provádět emisní obchody ručitelského typu a další operace s akciemi. Investiční banky, které se na operace s akciemi (a dalšími cennými papíry) specializují, nesmějí přijímat primární vklady od veřejnosti. Toto oddělení je dáno příslušnými zákony a existuje například v USA a Japonsku.

Na pomezí mezi univerzálním a specializovaným bankovním systémem se nachází **model smíšeného bankovního systému**. Zde také přetrvává oddělení činnosti obchodních a investičních bank, nicméně není tak striktní. Jako příklad bývá uváděna Itálie nebo Maďarsko.

Míra otevřenosti domácích bankovních systémů vůči zahraničním bankám je vyšší v zemích Evropské unie než v USA a Japonsku, které opět vytvářejí na tomto poli regulační bariéry. Zjednodušeně řečeno, k proniknutí na domácí americký či japonský trh musejí zahraniční banky splnit tvrdší podmínky než domácí subjekty a i po jejich splnění mají celou řadu dalších omezení aktivit na tomto trhu. Naopak, v Evropské unii existují pro banky z členských zemí prakticky rovnocenné podmínky pro domácí a zahraniční banky především díky existenci jednotné licence. Extrémním případem je pak Lucembursko s podílem zahraničních (zejména belgických) bank na bankovních aktivech v zemi ve výši téměř 100%.

Uspořádání bank neboli existence pobočkového, unitárního či propojeného bankovního systému jsou determinovány zejména zákonodárstvím a tradicí. V Evropě a v tomto případě i v Japonsku zatím převládá pobočkové bankovníctví (branch banking), v některých těchto zemích (především Švýcarsko) se však zvyšuje vzájemné vlastnické propojení mezi bankami (chain banking). To ostatně platí i pro náš bankovní systém.

Unitární bankovní systém (unit banking) přežívá v USA, kde na přibližně 8300 obchodních bank připadá asi 64 000 poboček (rok 2000). Jde však o relikv zákonné úpravy v minulosti (např. McFadden-Pepper Act z roku 1927 aj.), kdy americké banky měly výrazná omezení při otevírání poboček v jiném americkém státě. S platností od července 1997 byla většina restrikcí v této oblasti zrušena (Interstate Banking and Branching Efficiency Act 1994).

2.1.2.3 Třístupňový systém

Třístupňový bankovní systém vzniká v procesu globalizace, pokud se příslušný stát stává součástí integračního celku (např. Evropská unie). Tehdy se zpravidla část práv v oblasti monetární přenáší z centrální banky státu na centrální banku nadnárodního celku (Evropská centrální banka – centrální banka státu – obchodní banka). Otázkou je, jakou roli budou mít s postupující globalizací finančních trhů světové finanční instituce typu

Mezinárodního měnového fondu (MMF) či skupiny Světové banky v oblasti stability jednotlivých měn a dohledu nad trhem. Mohli bychom tedy předpokládat, že po určité období a v určitých regionech by mohl existovat čtyřstupňový systém.

Problematika „třístupňovosti“ bankovního systému je v současnosti velice aktuální také pro Českou republiku a ještě více pro Slovenskou republiku. Po vstupu do eurozóny (tedy po přijetí eura jako své měny v rámci Evropské měnové unie) se Česká národní banka (v případě Slovenské republiky Národná banka Slovenska) vzdá samostatné měnové politiky ve prospěch Evropské centrální banky. Na Slovensku se tak stane již 1. ledna 2009. Podle Aktualizované strategie přistoupení České republiky k eurozóně, která je společným dokumentem ČNB a vlády, dojde k přijetí eura v České republice až po roce 2012. Datum rozhodnutí o konkrétním datu bylo prozatím přesunuto na příští rok.

Domnívám se, že Česká republika v tomto ohledu bude moci využít zkušeností Slovenské republiky a aplikovat opatření, která se u našich východních sousedů v souvislosti se zavedením eura osvědčí a také bude mít možnost poučit se z jejich případných nedostatků a chyb. Bude mít dostatek času zanalyzovat, jaká opatření mohou být ku prospěchu a naopak, která opatření by mohla ekonomiku „poškodit“. Myslím, že vzhledem k podobným ekonomickým podmínkám bude možné podobná opatření aplikovat i u nás.

2.2 BANKY A EKONOMIKA

Bankovní systém je jen relativně samostatným systémem v každé ekonomice, nemůže existovat sám o sobě. V tomto smyslu je tedy systémem otevřeným. Je ovlivňován okolím a zpětně toto okolí ovlivňuje.

Míra vzájemných vlivů a vztahy nadřízenosti a podřízenosti jsou dány celou řadou skutečností, které se mohou postupně měnit. Bankovní systém je rovněž ekonomicko-sociologickým systémem, a proto při analýze jevů a procesů v něm je nutné respektovat i cíle, zájmy a motivy jednání subjektů, přičemž institucionální uspořádání i organizace vztahů se vyvíjejí v čase, především v závislosti na potřebách ekonomiky (poptávce po bankovních službách).

Obchodní a další banky jako instituce obchodující s penězi hrají v ekonomice tržního typu nezastupitelnou roli v procesu zprostředkování finančních transakcí. Vystupují tak jako finanční zprostředkovatelé. Ačkoli nejsou jedinými institucemi v této sféře, je i v těch nejvyspělejších tržních ekonomikách jejich podíl na zprostředkování finančních transakcí

stále rozhodující. Vedle obchodních a dalších bank plní úlohu finančních zprostředkovatelů pojišťovny, penzijní fondy, investiční fondy, podílové fondy, hypoteční společnosti a další instituce.

Stěžejní otázkou je rozsah působnosti centrální banky v celém procesu zprostředkování. Centrální banka v tržní ekonomice má silnější vliv především na obchodní a další banky, resp. peněžní trh (jako součást obecně vymezeného finančního trhu). Její vliv na ostatní věřitele a dlužníky či další součásti finančního trhu bývá výrazně slabší, dokonce s některými, především domácnostmi, do žádných vztahů obvykle nevstupuje. Jinak řečeno, v tržní ekonomice centrální banka reguluje v podstatě pouze bankovní systém (předpokládáme-li, že na peněžní trh – součást finančního trhu – mají přístup pouze banky).

Postavení a úloha centrální banky v tržní ekonomice jsou v mnoha směrech zcela zásadně odlišné od obchodních a dalších bank, přičemž centrální banka je nezastupitelná především ve třech základních oblastech:

1. při emisi hotovostních peněz, na kterou má až na nepatrné výjimky výsadní právo;
2. v měnové politice – centrální banka reguluje množství peněz v ekonomice;
3. v regulaci a popřípadě i dohledu druhého stupně bankovního systému.

Tyto tři oblasti lze také považovat za definiční znaky centrální banky. Z uvedeného vyplývá, že hlavním cílem činnosti centrálních bank ve dvoustupňových bankovních systémech není zisk, ale (obecně řečeno) měnová stabilita a bezpečnost, důvěryhodnost a efektivnost bankovního systému. Ve dvoustupňovém bankovním systému v tržní ekonomice musíme vždy, hovoříme-li o bankách, rozlišovat mezi podnikatelsky zaměřeným druhým stupněm a na zcela jiných principech fungujícím prvním stupněm.¹

2.3 BANKOVNÍ SYSTÉM V ČR

V České republice jako členské zemi EU, je bankovní systém určován principy vyjádřenými ve směrniciích EU. Tyto principy jsou inkorporovány do našeho právního řádu a jsou vyjádřeny v právních předpisech upravujících bankovní systém, kterými jsou zejména:

- Ústava ČR
- Zákon č. 6/1993 Sb. o ČNB, v platném znění
- Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, v platném znění

¹ Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2.rozšířené vydání, Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha, 2001, str. 17 a násl.(pozn. platí pro celou dosavadní část kapitoly 2 s výjimkou tučně psaného)

- Zákon č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, v platném znění
- Zákon č. 219/1995 Sb. devizový zákon, v platném znění
- Zákon č. 124/2002 Sb. o platebním styku, v platném znění
- Zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, v platném znění
- Zákon č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník, v platném znění
- Zákon č. 191/1950 Sb. směnečný a šekový, v platném znění
- Zákon č. 190/2004 Sb. o dluhopisech, v platném znění
- Zákon č. 591/1992 o cenných papírech, v platném znění

Bankovní systém v ČR je univerzální a existují dvě hierarchické úrovně. Na té vyšší je Česká národní banka, která je bankou centrální a emisní a na nižší úrovni jsou pak banky obchodní, mezi které se zahrnují i pobočky zahraničních bank působících na území České republiky. Mezi univerzální banky se řadí např. Komerční banka, a.s. nebo Česká spořitelna a.s., zatímco bankami specializovanými jsou stavební spořitelny, hypoteční banky (do této skupiny lze zahrnout např. i Českou exportní banku).

3 VZNIK A VÝVOJ CENTRÁLNÍCH BANK

Se vznikem centrálního bankovníctví dochází k vytvoření dvoustupňového bankovního systému. Ovšem ani samotná existence centrální banky nemusí vždy znamenat existenci dvoustupňového bankovního systému.

Důvodem pro zakládání centrálních bank jako specifických bankovních institucí byly vedle ničivých dopadů válek na ekonomiku a nedostatečnosti zdrojů peněz v podobě drahých kovů především finanční zájmy vlády, popř. panovníka mít vlastní banku, která bude sloužit k doplnění zdrojů ve státní pokladně a také jejich zájmy soustředit veškeré pohyby finančních prostředků, které se týkají státní pokladny, do svých rukou. Z toho vyplývají hlavní úkoly nejstarších centrálních bank: úvěrování státních financí a vedení účtů pro vládu či panovníka.

Třetím důvodem se pak stala centralizace emise peněz v podobě bankovek, popř. i mincí, která byla vedena snahou sjednotit v té době roztržitý emisní systém. Později přistupovaly další důvody jako např. provádění měnové politiky se zaměřením na stabilitu měny, posílení bezpečnosti druhého stupně bankovního systému prostřednictvím jeho regulace aj.

S rostoucím významem a sílícím postavením centrálních bank bylo třeba stanovit určité zásady jejich činnosti. Jako první je zformuloval Montagu Collet Norman, Baron of St. Clere, guvernér Bank of England v letech 1920 – 1944. Konkrétně se jednalo o následující zásady: centrální banka by neměla konkurovat jiným bankám v obchodní a investiční činnosti, neměla by úročit vklady přijímané od bank, měla by být institucí nezávislou na vládě, ale zároveň pro ni provádět některé operace, měla by být bankou bank ve smyslu podpory pro rozvoj bankovní činnosti a zároveň vykonávat dohled nad bankami, měla by mít oprávnění rozhodovat o úvěrové pomoci bankám, měla by přispívat k udržení měnové a cenové stability a být garantem důvěryhodnosti finančního trhu.

3.1 HLAVNÍ ZPŮSOBY ZAKLÁDÁNÍ CENTRÁLNÍCH BANK

Prvním způsobem je **přeměna některé z existujících soukromých obchodních bank**. Tato přeměna nemusela být vždy dobrovolná o čemž vypovídá případ švédské centrální banky Sveriges Bank. Tu vláda nejprve zachránila před úpadkem a následně ji v druhé polovině 17. století fakticky znárodnila. Roku 1697 začala banka vystupovat jako

centrální (s úkoly jakými byly např. regulace množství emitovaných bankovek nebo úvěrování státní pokladny), přičemž si současně ponechala funkce banky obchodní. Vše vyvrcholilo na přelomu 19. a 20. století, kdy byl přijat zákon, že jediným emitentem bankovek na území Švédska se stane právě Sveriges Riksbank, čímž se de facto stala skutečnou centrální bankou.

Jinou možností vzniku centrální banky je **přidělení práva na emisi bankovek** vybrané obchodní bance, což se stalo v Itálii, kde původně mohly emitovat bankovky i nebankovní subjekty. Roku 1874 bylo toto právo omezeno na šest obchodních bank, mezi kterými následně propukl tvrdý konkurenční boj s pokusy o obcházení zákona. Situace byla vyřešena koncem 19. století novým zákonem o bankách, který sloučil tři bankovní instituce v jedinou – Bancu d' Italia. Té bylo roku 1926 svěřeno výsadní právo emise.

Konečně třetí způsob spočívá v **založení centrální banky jako zcela nové instituce**. Tento způsob se objevil v Anglii za vlády Viléma III., který roku 1694 v důsledku finanční vyčerpanosti země válkou s Francií akceptoval návrh skotského obchodníka Williama Patersona na zřízení zcela nové instituce – Bank of England. Založení bylo minimálně nákladné, neboť akciový kapitál banky ve výši 1,2 mil. liber upsali na základě výzvy bohatí Angličané. Banka vystupovala pod královskou Korunou, poskytovala jí půjčky a úvěry prostřednictvím emise bankovek. Nakonec bylo bance v letech 1844 – 1845 uděleno výsadní právo emise bankovek na území Anglie a Skotska. Obdobným způsobem vznikla později i francouzská centrální banka – Banque de France.²

Ač byly centrální banky zakládány různým způsobem, určité společné rysy zde lze vypořádat. Centrální banka ve všech případech vznikla na základě rozhodnutí „shora“, nikoli přirozeným vývojem trhu. Nejprve proběhla jakási regulace počtu subjektů oprávněných k emisi bankovek a v důsledku neudržitelného konkurenčního boje mezi nimi, poskytla vláda či panovník právo výhradní emise jediné bankovní instituci, která se v důsledku tohoto rozhodnutí stává skutečnou centrální bankou. Jednotlivé způsoby zakládání mají původ spíše v tradici a historických podmínkách a byly uplatňovány pod tíhou konkrétní historické události. V některých zemích byl vývoj postupnější, jinde, jako např. v Anglii a známému patriotismu jejich obyvatel, rychlejší. Nicméně ve všech státech, kde centrální banka existuje, byla základním impulsem jejich

² Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání, Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha, 2001, str. 31 a násl.

vzniku snaha zajistit bezpečnost, transparentnost a bezproblémové fungování trhu určením jediného emitenta bankovek, popř. měny.

3.2 Hlavní rozdíly mezi centrálními bankami

V dnešní době obvykle platí, že v jedné zemi působí jediná centrální banka, ovšem i z tohoto pravidla existují výjimky. Např. v Lucembursku centrální banka neexistuje, její některé funkce zabezpečoval Lucemburský měnový institut a belgická centrální banka. Teprve v roce 1998, v návaznosti na vznik Evropské centrální banky, se Lucemburský měnový institut formálně přeměnil na centrální banku. V jiných zemích plní určité funkce centrální banky měnová rada, kdy emise domácí měny je v zásadě závislá na množství zahraniční měny, na kterou je v pevném kurzu napojena domácí měna. Měnová rada se uplatňuje např. v Hongkongu, Singapuru nebo v určité modifikaci i v Bulharsku. Další možností je dolarizace, kdy zákonným platidlem na daném území je zahraniční měna. Plně dolarizovány jsou např. Ekvádor, Panama nebo Portoriko.

Tyto výjimky se uplatňují téměř výhradně v menších státech, kde buď činnost centrální banky zabezpečují centrální banky jiných zemí nebo je vzájemné propojení ekonomik natolik silné, že měnová politika jedné země je závislá na měnové politice příslušné zahraniční centrální banky a omezuje se pouze na stanovení pravidel směny měn. Dalším případem může být nacházení se v tak silné sféře vlivu, že stát neemituje svou vlastní měnovou jednotku a zákonným platidlem se tak stává zahraniční měna. To je, dle mého názoru, možné pouze v geograficky blízkých státech, kde má tento způsob hluboké historické kořeny.

Jinou variantou může být Centrální banka v měnové unii, kdy zákonným platidlem je společná měna, např. euro v Evropské měnové unii.

Naopak v USA nebo v Německu působí více centrálních bank najednou. V USA je centrální bankovníctví – Federální rezervní systém – tvořeno z Výboru guvernérů, Federálního výboru volného trhu, dvanácti Federálních rezervních bank a jejich 25 poboček a tří tzv. poradních rad. Funkčně však jde o jedinou centrální banku řízenou Výborem guvernérů. Jednotlivé Federální rezervní banky sice mají určitou autonomii, ve většině případů však postupují jednotně. Vyšší počet centrálních bank ve vyspělých zemích je spojen

s jednotným přístupem z čehož vyplývá obecný poznatek – v jednom ekonomickém prostoru lze dlouhodobě provádět pouze jednotnou měnovou politiku.³

I s odhlédnutím od těchto 5 výjimek lze mezi centrálními bankami nalézt další rozdíly jakými jsou stupeň samostatnosti v měnové politice (vysoký, střední nebo nízký), hlavní konečné cíle měnové politiky (stabilita měny, stabilita měny a měnového kursu, ekonomický růst), podíl na bankovním dohledu (dominantní, střední, nízký), forma vlastnictví, ziskovost a organizační struktura centrální banky.

3.3 VZNIK CENTRÁLNÍ BANKY NA NAŠEM ÚZEMÍ

3.3.1 Stručný nástin historického vývoje

Za první centrální banku, která vznikla na našem území, lze považovat **Privilegovanou Rakouskou národní banku**, která roku 1817 získala emisní monopol na území Rakouska. Výsadním emitentem se však nestala v důsledku rozsáhlé emise hotovostních peněz (státovek) ministerstvem financí. Roku 1841 byla banka převedena pod přímou kontrolu vlády.

Roku 1878 byla po složitých jednáních založena **Rakousko – Uherská banka** jako nová centrální banka. Ta se stala výsadním emitentem hotovostních peněz na celém území Rakouska – Uherska. Byla ovšem pod vysokým stupněm kontroly ze strany vlády, na kterou se tak emisní monopol fakticky přesouval.

Po vzniku samostatné Československé republiky vykonávalo některé funkce centrální banky ministerstvo financí, a to až do roku 1926, kdy zahájila činnost **Národní banka Československá**, která fungovala do roku 1950. Ta byla založena jako instituce nezávislá, oddělená od státní správy, stala se tedy autonomní emisní bankou, akciovou společností se státní účastí. Jejím hlavním úkolem byla péče o oběh měny, poskytování úvěrů obchodu, průmyslu a zemědělství, vybudování zúčtovacích center a organizace státních příjmů. Přestaly se používat státovky, které nahradily první československé bankovky.

V roce 1950 začíná – již v podmínkách centrálně plánované ekonomiky – plnit úkoly centrální banky **Státní banka Československá**. Ta byla naprosto podřízena vládě a režimu a

³ Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání, Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha, 2001, str. 39 a násl.

sledovala především tyto cíle: státní monopol bankovníctví, koncentrace peněžního obratu, peněžní kontrola nad tvorbou a rozdělováním společenského produktu atd. Fungovala jako centrální emisní banka, jako banka pro poskytování provozních úvěrů, jako správce devizových rezerv a především jako ústředí veškerého platebního styku.

3.3.2 Vývoj po roce 1989

Koncem osmdesátých let se začaly prosazovat myšlenky směřující k politické a ekonomické změně, které se zákonitě musely promítnout i do bankovního sektoru. Po téměř čtyřiceti letech centrálního řízení se podařilo prosadit zákon č. 130/1989 o Státní bance Československé a zákon č. 158/1989 o bankách a spořitelnách. Tím došlo k významnému kroku, a to k oddělení emisní funkce Státní banky Československé od běžných komerčních funkcí, které byly svěřeny obchodním bankám. V hospodářské politice se do popředí dostává především měnová a fiskální politika, čehož odrazem byla novelizace zákonů z roku 1989 a 1992.

Po rozdělení Československa, ke kterému došlo 1.1.1993, se dělí také Státní banka Československá. Vzniká tak Národní banka Slovenska a u nás je již v lednu přijat zákon č. 6/1993 o České národní bance. V únoru 1993 byla provedena měnová odluha, která spočívala v kolkování federálních bankovek vyšších nominálních hodnot, a vznikla česká koruna.

Prvním guvernérem ČNB byl jmenován Josef Tošovský, který působil jako guvernér již v SBČS od roku 1989. V roce 1997 nastala v důsledku vysokého deficitu státního rozpočtu finanční krize, což vyústilo v květnu 1997 opuštěním fixního kurzu a zavedením řízeného plovoucího kurzu. Opuštění systému pevného měnového kurzu a orientace na vnitřní stabilitu měny umožnilo ČNB přechod na nový transmisní mechanismus – cílování inflace. Období mezi léty 1999 – 2001, kdy už byl guvernérem Zdeněk Tůma, bylo poznamenáno privatizací tří velkých českých bank a zavedením nucené správy IPB, za kterou převzala rizika ČSOB.

Od prvního května 2004 se ČR stala členským státem EU a ČNB součástí evropského systému centrálních bank.

4 PRÁVNÍ POSTAVENÍ ČNB

4.1 PRÁVNÍ POSTAVENÍ V ROCE 1993

4.1.1 Ústavní zakotvení

16. prosince 1992 byla přijata Ústava České republiky, vyhlášená zákonem č. 1/1993 Sb. Centrální banka s novým názvem dostala samostatné ústavní zakotvení a vymezení svého cíle v šesté hlavě Ústavy, v čl. 98 odst. 1 a 2 ve znění:

Čl. 98 odst. 1: „Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o stabilitu měny; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.“

Čl. 98 odst.2: „Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.“

Domnívám se, že pro tak důležitou instituci jakou ČNB jako centrální banka státu bezesporu je, je důležité ústavní zakotvení. Ústavodárce byl v tomto případě poněkud stručný, což neshledávám špatným, neboť se tato úprava jeví pro nezávislost ČNB dostatečnou. Snahou pravděpodobně bylo zabránit ad hoc zásahům do jejího chodu a také jasně stanovit hlavní činnost centrální banky a zamezit její zásadní změně. Velice důležitým prvkem je nemožnost zasahovat do její činnosti předpisem nižší právní síly než zákonem, z čehož implikuje dostatečná nezávislost na výkonné moci.

Stanovení názvu centrální banky, cíle banky a vymezení paritního zastoupení v nejvyšším orgánu centrální banky se v naší ústavní historii již objevilo – vždy však byla centrální banka takto zakotvena jako relativně samostatná součást výkonné moci a meze její samostatnosti upravovaly zákony. Zakotvením centrální banky do vlastní hlavy Ústavy může vést k názoru, že došlo k narušení teoretické koncepce právního státu, založeného na dělbě moci zákonodárné, výkonné a soudní. Ovšem dle komentáře není postavení ČNB v Ústavě blíže určeno (ale je blíže určeno v zákoně č. 6/1993 o ČNB). V diskusi o postavení centrální banky i v odůvodnění nálezu Ústavního soudu č. 278/2001 Sb. se objevilo zdůvodnění, že český ústavodárce zařazením centrální banky do samostatné hlavy Ústavy reagoval na nové poznatky ekonomické teorie a chtěl tak vyjádřit její nezávislost. Ekonomická literatura není v této otázce zcela jednotná a rozlišuje několik „druhů“ nezávislosti. Některé studie definují nezávislost centrální banky neoddělitelně společně s její odpovědností, dokonce se obecně

v souvislosti s nezávislostí zvláště Evropské centrální banky mluví o demokratickém deficitu takového zakotvení.⁴

Do Ústavy se výslovně dostalo jmenování členů bankovní rady a to zakotvením pravomoci prezidenta republiky jmenovat členy bankovní rady České národní banky do čl. 62 písm. k) Ústavy bez dalšího upřesnění v čl. 98, čímž se stalo výlučnou pravomocí prezidenta republiky bez nutnosti kontrasignace. Dle názoru některých autorů (Ivy Bažantové) se tak stalo opomenutím předkladatelů Ústavy, která byla připravována v časovém stresu, a nejednalo se tedy o záměr vyjmout tuto kompetenci z pravomocí, ke kterým prezident potřebuje kontrasignaci. Je pravdou, že jmenování pouze jedním orgánem bez jakékoli součinnosti s mocí výkonnou nebo zákonodárnou je v zahraničních úpravách výjimečné (ve světě typicky navrhuje členy vrcholného orgánu centrální banky exekutiva, což platí i pro Evropskou centrální banku).

Naproti tomu oprávnění prezidenta republiky odvolávat členy bankovní rady je výslovně uvedeno až v § 6 zákona o ČNB, a tak podléhá kontrasignaci podle čl. 63 odst.2 Ústavy.

Největším problémem se ukázal správný výklad Ústavy týkající se výlučných a nevýlučných pravomocí prezidenta. Jak upozornili Prof. Pavlíček a JUDr. Hřebejk, pokud ustanovení § 6 odst.2 zákona č. 6/1993 ze členů bankovní rady vyčleňuje guvernéra a víceguvernéry a výslovně uvádí, že je jmenuje a odvolává prezident republiky (Ústava hovoří jen o členech bankovní rady obecně, aniž by z nich guvernéra a víceguvernéra vydělovala), mělo by jít o kontrasignovanou pravomoc prezidenta republiky podle čl. 63 Ústavy.

Spor o nutnost kontrasignace jmenování guvernéra a víceguvernéra ČNB vyústil v předložení věci Ústavnímu soudu. Návrh na zahájení řízení se opíral o čtyři okruhy argumentace: o argument „monokratických“ prvků v postavení guvernéra ČNB, o komparativní interpretaci jiných jmenovacích aktů dle čl. 62 Ústavy, o interpretaci úmyslu ústavodárce, resp. zákonodárce a návaznost na předchozí úpravu, o odkaz na principy parlamentnědemokratického ústavního státu. Po zhodnocení těchto argumentů Ústavní soud nálezem č. 285/2001 potvrdil platnost rozhodnutí tehdejšího prezidenta Václava Havla (a platnost jmenování bez kontrasignace), ale s nálezem se ztotožnila jen nutná většina ústavních soudců.

⁴ Bažantová Ilona, Centrální bankovníctví v české historii po současnost, In studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky č.4/2005, ISBN 80-86729-19-2, Praha, 2005, str.127 a násl.

Ústavní soud ve svém rozhodnutí argumentoval především tím, že podle Ústavy jmenuje prezident republiky nikoli pouze čtyři, ale všechny členy bankovní rady a omezení tohoto jeho jmenovacího práva nelze docílit pouze výkladem obyčejného zákona. Tedy základní myšlenkou bylo, že Ústavu jako zákon nejvyšší právní síly nelze interpretovat podle obyčejného zákona, ale mělo by tomu být přesně naopak. Vychází z myšlenky, že současná Ústava nezná žádné členství v bankovní radě, jež by mohlo vzniknout bez jmenování prezidentem republiky na základě čl. 62 písm. k) Ústavy – tzn. bez kontrasignace předsedy nebo pověřeného člena vlády – pouze a přímo ze zákona. Také se přiklonil k určité tradici při jmenování členů bankovní rady bez kontrasignace, ačkoli tomu tak nebylo pokaždé.

Jakkoli mi nepřísluší komentovat či dokonce hodnotit rozhodnutí Ústavního soudu, v tomto případě se s ním s jistými výhradami ztotožňuji. Dle mého názoru se nedostatečně vypořádal s připomínkami, že v čl. 62 se výslovně uvádí, že prezident republiky jmenuje nejen členy pléna Ústavního soudu, ale i jeho předsedu a místopředsedu, obdobná situace platí i v případě Nejvyššího kontrolního úřadu, ale u bankovní rady taková konkretizace chybí. Nicméně se i přesto přikláním k názoru Ústavního soudu s tím, že jde nadále o otázku problematickou a vyvolávající neshody.

Řešení bych viděl právě v konkretizaci čl. 62 písm. k), ale otázkou je nalezení politické shody, která je nutná pro změnu ústavního předpisu.

4.1.2 Zákonné zakotvení

Ústavní zákon č.542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní Republiky stanovil jako den zániku federace i všech jejích institucí 1.leden 1993. K tomuto datu tedy zanikla také Státní banka Československá a centrální bankou se stala Česká národní banka.

Příslušný zákon č. 6/1993 o České národní bance byl přijat Českou národní radou 17.prosince 1992. Navazoval na koncepci předchozího zákona o Státní bance Československé a přihlížel k obdobným právním úpravám některých jiných zemí. ČNB tak 1.1.1993 vstoupila do příslušné části práv a závazků bývalé SBČS. V souladu s Ústavou zákon zopakoval, že hlavním cílem ČNB je zabezpečovat stabilitu české měny. Za tímto účelem byla ČNB pověřena tím, že

- určuje měnovou politiku,
- vydává bankovky a mince,

- řídí peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank a pečuje o jejich plynulost a hospodárnost,
- vykonává dohled nad prováděním bankovních činností a pečuje o bezpečné fungování a účelný rozvoj bankovního systému v ČR,
- provádí další činnosti podle tohoto zákona a podle dalších zákonů (zákon o bankách, devizový zákon).

V základních ustanoveních zákona bylo řečeno, že Česká národní banka jako ústřední banka České republiky je právnická osoba, která se nezapisuje do obchodního rejstříku. ČNB je tvořena ústředím se sídlem v Praze, sítí sedmi poboček a účelovými organizačními jednotkami.

Samostatnost banky se projevila v tom, že ze svých výnosů hradila náklady na svou činnost a v majetkoprávních vztazích při nakládání s vlastním majetkem měla postavení podnikatele. Centrální bance zůstala působnost správního úřadu, určená především zákonem o bankách a devizovým zákonem. Navíc zákon § 9 stanovil, že při zabezpečování svého hlavního cíle (péče o stabilitu měny) je ČNB nezávislá na pokynech vlády.⁵

4.2 PRÁVNÍ POSTAVENÍ PO ROCE 2000

Dalším významným mezníkem, kterým doznala česká právní úprava větších změn, byla léta 2000 – 2002, zejména v souvislosti s přijetím zákona č. 442/2000, což byla harmonizační novela zákona o ČNB. V návrhu novely, která byla v první polovině roku 2000 předložena do Poslanecké sněmovny vládou, se především pozměnil hlavní cíl centralní banky ze zabezpečování stability české měny na zabezpečování cenové stability. Zákon č. 442/2000 byl i přes nesouhlas prezidenta republiky a Senátu přijat. Proti některým ustanovením tohoto zákona podal prezident republiky ústavní stížnost, na základě které rozhodl Ústavní soud o zrušení některých ustanovení zákona a to nálezem č. 278/2001, podrobněji k němu níže.

Novela v § 1 zpřesnila základní charakteristiku ČNB jako právnické osoby a definovala vlastnické vztahy k majetku, se kterým hospodaří⁶ (jednalo se konkrétně o

⁵ Česká národní banka, Česká národní banka 1993-2003, ISBN 80-239-1632-7, Praha, 2003, str.7 a násl.

⁶ Bažantová Ilona, Centrální bankovníctví v české historii po současnost, In studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky č.4/2005, ISBN 80-86729-19-2, Praha, 2005, str.140

přiznání postavení veřejnoprávního subjektu, ČNB byly svěřeny kompetence správního úřadu v rozsahu stanoveném zákonem o ČNB a zvláštními předpisy a také bylo uzákoněno, že ČNB hospodaří samostatně s odbornou péčí s majetkem, který ji byl svěřen státem).

Myslím, že zákonodárce chtěl projevít, že ČNB není správním úřadem, ale má pouze některé kompetence správního úřadu (např. v oblasti dohledu). Může to však být předmětem výkladu a sporu. ČNB je sice zakotvena v samostatné hlavě Ústavy a není systematicky zařazena spolu s ostatními správními úřady pod hlavu III Ústavy, která pojednává o výkonné moci. Nicméně např. Nejvyšší kontrolní úřad nebo soudy jsou upraveny taktéž v samostatných hlavách a přitom jsou státními orgány. Ovšem především z důvodu, že ČNB hradí nezbytné náklady na svou činnost ze svých výnosů a nemá tak příjmový vztah ke státnímu rozpočtu se přikláním k názoru, že není správním úřadem. To ostatně vyplývá i ze zákonné formulace, kde je ČNB definována jako právnická osoba, které jsou svěřeny kompetence správního úřadu, není tedy přímo označena za správní úřad.

Novela dále zakotvovala, že návrh na jmenování členů bankovní rady dává prezidentovi republiky vláda, což Ústavní soud již zmíněným nálezem č. 278/2001 zrušil. Dospěl totiž k názoru, že toto ustanovení je v rozporu s prerogativou prezidenta republiky jmenovat členy bankovní rady podle čl. 62 písm k) Ústavy. To znamená, že prezident republiky z hlediska ústavního vývoje rozhoduje bez omezení a není zde vázán na ničí návrh ani na žádné další podmínky. Úspěšnost ústřední banky státu při zajišťování stability měny, jejího kursu a kontroly míry inflace je výrazně ovlivněna její nezávislostí na exekutivě, která je zpravidla jednou za tři až čtyři roky nucena ucházet se o znovuzvolení před voliči. Něco jiného jsou proto záměry vlády před volbami, po volbách nebo uprostřed volebního období, a něco jiného jsou potřeby zajištění stability ekonomického růstu, nutnost zadlužování při provádění dlouhodobých investic atd.⁷

Ústavní soud také zrušil ustanovení, které zakotvovalo, že hlavním cílem ČNB je zabezpečovat cenovou stabilitu. Dle mého názoru rozhodl správně, neboť Ústava tento hlavní cíl definuje jako péči o stabilitu měny, což je nepochybně širší pojem než v případě zákonného zakotvení. Ponecháním tohoto ustanovení v platnosti by došlo cestou obyčejného zákona k omezení rozsahu hlavního úkolu ústřední banky státu. Oprávněnosti tohoto rozhodnutí svědčí i vyjádření předsedy Poslanecké sněmovny, který řekl, že Poslanecká sněmovna jednala s vědomím nutnosti řešit potřebné změny

⁷ Nález Ústavního soudu č.278/2001, In Ústavní soud ČR, Sbírka nálezů a usnesení, vydavatelství C.H.Beck

v činnosti ČNB, aby byly harmonizovány s právními předpisy Evropské unie. Proto se snažila řešit formální neústavnost novelou Ústavy, která by změnila hlavní cíl banky, tato novela Ústavy však Poslaneckou sněmovnou přijata nebyla.

Ovšem přizpůsobit právní řád České republiky právu Evropských společenství je třeba ústavně konformním způsobem, tedy tak, že Česká republika jako právní stát bude v první řadě respektovat svou Ústavu a teprve poté může usilovat o soulad s právem Evropských společenství.

Zpřesněna byla také možnost odvolání člena bankovní rady a výslovně stanoveno, že členem bankovní rady může být jmenován jen bezúhonný občan České republiky, který má ukončené vysokoškolské vzdělání a je v měnových a bankovních záležitostech uznávanou a zkušenou osobností. Byla omezena možnost výkonu funkce člena bankovní rady na dvě funkční období.⁸

Dále bylo vypuštěno ustanovení umožňující úvěrování vlády centrální bankou, které bylo zcela správně posuzováno jako výrazné omezování nezávislosti. Zrušena byla také navrhovaná konzultační povinnost ohledně inflačního cíle a kurzového režimu a v neposlední řadě i rozdělení rozpočtu centrální banky na provozní a investiční.

Po rozhodnutí Ústavního soudu byl jeho nálezní zohledněn a v březnu 2002 přijat zákon č. 127/2002, který měnil postavení ČNB. S odloženou účinností ke dni vstupu do Evropské unie byla upravena možnost odvolání guvernéra z funkce prezidentem republiky pro případ, že by se guvernéř dopustil vážného pochybení nebo by přestal splňovat podmínky pro výkon funkce. Současně se odvolaný guvernéř nebo Rada guvernéřů Evropské centrální banky může odvolat k soudu tak, jak je to zakotveno ve Smlouvě o založení Evropského společenství a Statutu Evropské centrální banky. Ustanovení o dohodě banky s vládou ohledně režimu kurzu bylo naformulováno tímto způsobem: „Banka stanoví, po projednání s vládou, režim kurzu české měny k cizím měnám, přičemž nesmí být ohrožen hlavní cíl ČNB.“ Došlo také ke stanovení vzájemné informační povinnosti vlády a banky.

Konečný výsledek novelizace se dá hodnotit jako mírné zlepšení ve smyslu zpřesnění některých ustanovení upravujících postavení ČNB. Ovšem skutečný stav českého centrálního bankovníctví závisel především na vlastní měnové politice, na koordinaci měnové a fiskální hospodářské strategie a výkonnosti ekonomiky.

⁸ Bažantová Ilona, Centrální bankovníctví v české historii po současnost, In studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky č.4/2005, ISBN 80-86729-19-2, Praha, 2005, str. 140

4.3 PRÁVNÍ POSTAVENÍ PO VSTUPU DO EU

Česká národní banka se po vstupu České republiky do EU 1.května 2004 stala členem Evropského systému centrálních bank, který sdružuje Evropskou centrální banku a národní centrální banky všech zemí sdružených v Evropské unii. Zástupci ČNB, Ministerstva financí a Ministerstva průmyslu a obchodu v průběhu roku 2003 vypracovali dokument „Strategie přistoupení České republiky k eurozóně“, který byl následně schválen vládou. V tomto dokumentu byl stanoven časový horizont zavedení eura na léta 2009 – 2010 a čl. 4 Aktu o přistoupení byl České republice přiznán statut členské země Evropské unie s časově omezenou výjimkou zavedení eura jako jednotné měny. Podle Aktualizované strategie přistoupení České republiky k eurozóně dojde k přijetí eura v České republice až po roce 2012. Datum rozhodnutí o konkrétním datu bylo prozatím přesunuto na příští rok.

Guvernér České národní banky se ke dni vstupu ČR do EU stal členem dočasné Generální rady ECB, spolu s dalšími guvernéry všech národních centrálních bank zemí EU a vrcholným vedením Evropské centrální banky. Do všech dvanácti výborů Evropského systému centrálních bank byli bankovní radou ČNB jmenováni vždy dva zaměstnanci ČNB. Generální rada má však velice omezené rozhodovací měnové pravomoci a navíc rozhodnutí Generální rady jsou přijímána prostou většinou členů (při minimální dvoutřetinové usnášenischopnosti).⁹

Dalšími kritérii pro možné zavedení eura jako měnové jednotky jsou **uplatňování kurzového mechanismu ERM II (mechanismus směnných kurzů) a splnění Maastrichtských konvergenčních kritérií**. Kritéria konvergence v legislativní oblasti zakotvující cíl a nezávislost centrální banky byla splněna již před naším vstupem do EU. Pozdější předpokládané přijetí eura se odrazí i v nutné novelizaci právního zakotvení ČNB – především v odebrání měnověpolitických nástrojů včetně devizové politiky a emisního oprávnění, které bude delegováno Evropské centrální bance. Dále jsou zde dvě ekonomická konvergenční kritéria o jejichž naplňování se stará ČNB. Jedná se o kritérium cenové stability a kritérium stability dlouhodobých úrokových sazeb. Mezi ekonomická konvergenční kritéria spíše fiskální povahy lze dále řadit dosažení maximálního 3% deficitu veřejných financí a maximálně 60% poměr hrubého veřejného dluhu k hrubému domácímu produktu. Tato kritéria jsou zakotvena v čl. 121 Smlouvy o založení Evropských společenství.

⁹ Bažantová Ilona, Centrální bankovníctví v české historii po současnost, In studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky č.4/2005, ISBN 80-86729-19-2, Praha, 2005, str. 149

Co se kurzového mechanismu ERM II týče, musí členská země po splnění a udržitelnosti kritérií zavést a nejméně po dobu dvou let udržovat ve stanoveném rozpětí kurzový režim své národní měny k euru.

S výjimkou kritéria dlouhodobých úrokových sazeb má Česká republika s plněním Maastrichtských konvergenčních kritérií problémy. Podle společného dokumentu ministerstva financí a České národní banky, který se zabývá plněním konvergenčních kritérií a který vláda schválila 19.prosince 2007, kritérium cenové stability ČR v roce 2008 velmi pravděpodobně nesplní v důsledku proinflačních šoků (zejména úpravy nepřímých daní) v souvislosti s reformou veřejných financí. Vyhodnocení kurzového kritéria je možné provést až po vstupu ČR do kurzového mechanismu ERM II. Neplnění kritéria udržitelnosti veřejných financí má za následek, že Česká republika je od roku 2004 v tzv. proceduře při nadměrném schodku.

Souhlasím s postojem vlády a ČNB, který vyjádřily v oficiálních dokumentech i v odborných člancích, že vzhledem k obtížnosti udržet fixní měnový kurz (jak se ukazuje i v posledních dnech v souvislosti s celosvětovou finanční nestabilitou) není žádoucí, setrvávat v režimu ERM II déle než stanovené a povinné dva roky. To se dotýká zejména cílování inflace, kdy po vstupu do ERM II může být problémem skloubení zavěšeného kurzu a nutností udržet nízký inflační cíl. Česká republika do režimu ERM II zatím nevstoupila a ani není stanoveno předběžné datum jejího vstupu.

Dle Ekonomického výzkumu ČNB jsou třemi hlavními výzvami v období 2007 – 2012 zvýšení důrazu na výzkum v evropském kontextu, podpora změny v hlavních činnostech ČNB (v roce 2006 převzala centrální banka kontrolu nad celým finančním sektorem) a sledování a využití nových poznatků ekonomického výzkumu. Jako prioritní oblasti výzkumu tento dokument definuje **měnovou politiku** (nezávislá měnová politika – zlepšení rozhodovacího procesu a interakce, přijetí eura v regionu, dlouhodobé trendy, rovnovážné hodnoty a měnová politika, transmise měnové politiky do inflace a výstupu a dynamika inflace), **makroekonomické modelování a prognózování** (zlepšení současných prognostických modelů, rozvoj alternativních a více empirických prognostických modelů, kontrola robustnosti a příspěvky do modelové prognostické činnosti), **finanční stabilitu** (modelování chování mezinárodních bank, analýza konvergenčních trendů a jejich důsledky pro finanční stabilitu, analýza segmentu finančního sektoru a měření rizik finančního systému), **fiskální politiku** (vliv fiskální politiky na ekonomiku, mikroekonomické základy fiskálního systému, klíčové složky fiskální politiky a fiskální rámec EU) a **reálný sektor a konvergenci** (řešení nových problémů spojených se vstupem do EU, ERM II a přijetím eura,

reálná konvergence a mezinárodní srovnávací výzkum, hospodářský růst a výkonnost na nabídkové straně).¹⁰

4.4 ČNB A JEJÍ LEGISLATIVA

ČNB se při své činnosti řídí především následujícími zákony:

Zákon č. 6/1993 Sb. o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů

- ten je základním pramenem zákonné úpravy ČNB, který zejména konkretizuje působnost a pravomoci dané jí Ústavou, určuje hlavní cíle a náplň její činnosti, jakož i organizaci ČNB (nejvyšším řídicím orgánem je bankovní rada jejímiž členy jsou guvernér, 2 viceguvernéři a 4 vrchní ředitelé) a její oprávnění (např. výkon dohledu)

Zákon č.60/1993 Sb. o oddělení měny

- dle něhož došlo k oddělení měny okolkovaných bankovek vydaných Státní bankou Československou kolkem České republiky a vzniku nové měny – koruny české. Bankovky o nižší hodnotě než 100 Kčs kolkování nepodléhaly, a proto zůstaly v platnosti předchozí „federální“ mince. Velká část hotovosti byla uložena na bankovních účtech (veřejnost měnovou odluku samozřejmě očekávala a navíc byla umožněna výměna v maximálním objemu do 4000 Kčs), čehož využila ČNB k odčerpání likvidity přes dočasně zvýšené povinné minimální rezervy.

Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů

- který upravuje některé vztahy související se vznikem, podnikáním, a zánikem bank se sídlem na území České republiky a dále některé vztahy související s působením zahraničních bank na území České republiky, stanovuje podmínky pro udělování bankovní licence Českou národní bankou, upravuje dohled ČNB nad bankami a pobočkami zahraničních bank a také sankce, které je ČNB oprávněna udělit při zjištěných nedostatecích (např. zavedení nucené správy nebo odnětí licence).

Zákon č. 219/1995 Sb. devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰ oficiální webové stránky ČNB, www.cnb.cz

- stanoví některá práva a povinnosti České národní banky na úseku devizového hospodářství, kdy ČNB je spolu s ministerstvem financí devizovým orgánem.

Zákon č. 124/2002 Sb. o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku), ve znění pozdějších předpisů

- upravuje např. převody peněžních prostředků, oprávnění ČNB vydávat elektronické peníze, udělování povolení Českou národní bankou k vydávání elektronických peněz, stanovuje podmínky pro provozování platebních systémů a také oznamovací povinnosti ČNB v této oblasti.

Zákon č. 57/2006 Sb. o změně zákonů v souvislosti se sjednocením dohledu nad finančním trhem

- ten upravuje působnost a pravomoci České národní banky při výkonu dohledu nad kapitálovým trhem a zároveň stanoví některá oprávnění a povinnosti subjektů působících na kapitálovém trhu. ČNB má při výkonu tohoto dohledu posílit důvěru investorů a emitentů investičních nástrojů především přispěním k účinné ochraně investorů a podporou rozvoje kapitálového trhu.

Domnívám se, že současná právní úprava v této oblasti je dostačující a v souladu s právem Evropských společenství. Pozitivním faktem shledávám především sjednocení dohledu nad finančním trhem pod jedinou institucí, tedy Českou národní banku. Kapitálový trh a bankovní sektor se v mnoha ohledech prolínají, a proto je žádoucí integrace jejich dohledu. Otázkou zůstává možnost větší specializace při zachování „odděleného“ dohledu. Nad tímto argumentem, dle mého názoru, převáží snaha o sjednocení a zvýšení transparentnosti dohledu a tím i odbourání rizika možné konkurence pravomocí různých orgánů v této oblasti. Cílem právní úpravy obecně by měla být co největší přehlednost a srozumitelnost. Nicméně nepopíratelným faktem zůstává, že od integrace dohledu nad finančním trhem uběhla příliš krátká doba a definitivní odpověď na tuto otázku podá asi až budoucnost.

ČNB je oprávněná vydávat následující právní předpisy:

- **vyhlášky** – v rámci plnění svých kompetencí ústředního správního úřadu vydává vyhlášky jakožto právní předpisy se všeobecnou závazností, publikované ve Sbírce zákonů

- **opatření** – ve vymezených oblastech a na základě zákonného zmocnění může Česká národní banka vydávat rovněž sekundární podzákonné normy nazývané opatření, která jsou závazná jen pro úzký okruh přímých adresátů, kterými jsou věsměs banky a pobočky zahraničních bank. Zmocnění k vydávání opatření je zakotveno v § 49b zákona o ČNB. Tato opatření jsou publikována ve Věstníku České národní banky a podepisuje je guvernér ČNB.¹¹
- **úřední sdělení** – těmi ČNB podle § 49b odst. 6 zákona o ČNB informuje např. o rozhodnutích bankovní rady o úrokových sazbách, o výkladových stanoviscích České národní banky, o podmínkách pro provádění obchodů ČNB a o skutečnostech důležitých pro osoby, které působí na finančním trhu. Úřední sdělení ČNB podepisuje člen bankovní rady a jsou vyhlášována ve Věstníku ČNB. Mají sloužit k přesnějšímu zjištění již stanovených práv a povinností a mají pouze doporučující charakter, tedy chybí možnost vynutitelnosti ze strany ČNB.

¹¹ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006 , str. 24

5 NÁPLŇ ČINNOSTI ČNB

Myslím, že než přistoupím k samotné náplni činnosti České národní banky, bude vhodné, se aspoň ve stručnosti zmínit o funkci centrální banky obecně. Domnívám se totiž, že centrální banky ve vyspělých zemích mají v zásadě stejnou nebo alespoň velmi podobnou náplň činnosti. Jejich funkce jsou vzájemně provázané a jsou hlavní příčinou existence centrálních bank v současném světě. Samotná náplň těchto funkcí se samozřejmě v čase postupně vyvíjí, nicméně její základní podstata zůstává do určité míry stejná.

5.1 FUNKCE CENTRÁLNÍ BANKY OBECNĚ

Řada autorů dělí náplň činnosti centrálních bank v zásadě do dvou široce pojatých základních funkcí, kterými jsou funkce makroekonomické a mikroekonomické. Zatímco hlavním cílem centrální banky při naplňování makroekonomické funkce je stabilní měnový vývoj, u mikroekonomické funkce je to především bezpečnost, efektivnost, spolehlivost a důvěryhodnost bankovního systému v zemi. V obou těchto oblastech je postavení centrální banky ve vyspělé tržní ekonomice nezastupitelné.¹²

Makroekonomickými funkcemi jsou:

- provádění měnové politiky
- emise hotovostních peněz
- operace s devizovými prostředky (devizová činnost)

Mikroekonomickými funkcemi jsou:

- regulace a dohled bankovního systému
- funkce banky bank (platební styk)
- banka státu (vlády)
- reprezentace státu v měnové oblasti

Provádění měnové politiky představuje regulaci množství peněz v ekonomice, a to zejména za účelem podpory stability cenové hladiny. V souvislosti s rozvojem bezhovorotnosti

¹² Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání, Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha, 2001, str. 41 a násl.

formy peněz získává měnová politika rostoucí význam také proto, že emitenty bezhotovostních peněz jsou vedle centrální banky i jiné banky, které poskytují bezhotovostní úvěry nebankovním klientům formou zápisu na běžné účty. Emitenty v případech tzv. elektronických peněz mohou být i některé další nebankovní instituce.

Ve vyspělých ekonomikách provádějí měnovou politiku centrální banky. Otázkou zůstává, zda o této politice také rozhodují, což je ovlivněno stupněm nezávislosti na rozhodnutích vlády. V dnešní době převládla varianta, že ten, kdo měnovou politiku provádí, o ní také rozhoduje. V některých zemích zásadní rozhodnutí podléhají schválení vládou či ministerstvem financí (např. v Japonsku), u nás je Česká národní banka v oblasti měnové politiky zcela samostatným subjektem.

Emise hotovostních peněz patří mezi základní definiční znaky centrální banky. Je spojena s emisním monopolem, který se vztahuje na bankovky a ve většině zemí i na mince. Nejstarší centrální banky získávaly tento monopol až mnoho let po svém založení a to především z důvodu sjednocení hotovostních peněz platných pro určité území. Význam této činnosti postupně ustupuje do pozadí, neboť v důsledku nárůstu bezhotovostních transakcí se podíl hotovostních peněz na celkovém peněžním obratu v celé řadě zemí snižuje.

Devizová činnost spočívá ve shromažďování a operacích s devizovými rezervami státu, jakož i v devizové regulaci. Ta má za úkol stanovit a prověřovat základní rámcová pravidla dispozice se zahraničními měnami pro bankovní, ale i nebankovní subjekty. Operace centrální banky s devizovými rezervami sledují zejména udržování hodnoty devizových rezerv, zabezpečování devizové likvidity země a ovlivňování úrovně a pohybu měnového kursu domácí měny. Děje se tak nejčastěji prostřednictvím kursových intervencí, které se zpravidla provádějí formou prodeje nebo nákupu zahraničních měn za domácí měnu.

Regulace a dohled bankovního systému spočívá zejména v koncipování a prosazování pravidel činnosti bankovních institucí. Ta je typická pro dvoustupňový bankovní systém, kde činnost druhého stupně je regulována stupněm prvním – nejčastěji centrální bankou. Jejím cílem je podpora efektivnosti, spolehlivosti a bezpečnosti fungování bankovního systému v zemi.

Funkce banky bank znamená, že centrální banka vystupuje vůči ostatním bankám jako jejich bankéř a to zejména tím, že přijímá od bank vklady a poskytuje jim úvěry, vede

bankám účty a provádí zúčtování mezi nimi. Banky poskytují vklady na účty v centrální bance ve formě povinných minimálních rezerv, které regulují množství vkladů, se kterými mohou banky volně disponovat. Naopak úvěry od centrální banky představují ve své podstatě emisi bezhotovostních peněz centrální bankou. Jejich důvodem může být např. nízká úroková sazba úvěrů od centrální banky nebo problémy se zajištěním likvidity příslušné banky.

Funkce banky státu spočívá v tom, že centrální banka vykonává bankovní služby a provádí některé operace pro vládní instituce, ústřední orgány, orgány územních samosprávných celků a také pro některé podniky veřejného sektoru. Dále sem lze zahrnout správu státního dluhu, poskytování úvěrů státnímu rozpočtu (je podmíněno úpisem státních cenných papírů a jejich umístěním na kapitálovém trhu) a pokladní plnění státního rozpočtu, které spočívá např. ve vedení účtů a prováděním operací, které souvisejí s běžným hospodařením státního rozpočtu.

Reprezentace státu v měnové oblasti vůči zahraničí, která spočívá např. v účasti na zasedáních Banky pro mezinárodní platby, Mezinárodního měnového fondu, skupiny Světové banky a dalších mezinárodních institucí. Uvnitř domácí ekonomiky spočívá tato funkce zejména v pravidelném informování veřejnosti o měnovém vývoji, jeho hlavních problémech a způsobech řešení.

5.2 JEDNOTLIVÉ FUNKCE ČNB

V této části mé práce bych se chtěl alespoň ve stručnosti zmínit o náplni činnosti České národní banky s výjimkou její funkce v oblasti bankovní regulace a dohledu. Tu totiž považuji za natolik důležitou a klíčovou, že jsem se jí rozhodl věnovat samostatnou kapitolu.

Hlavním cílem činnosti ČNB je podle § 2 odst.1 zákona č.6/1993 Sb. péče o cenovou stabilitu. Dále je této instituci uloženo, pokud tím není dotčen její hlavní cíl, aby podporovala obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu. V § 2 odst.2 téhož zákona pak následuje demonstrativní výčet činností, které ČNB vykonává v souladu se svým hlavním cílem. Jedná se především o vydávání bankovek a mincí, Česká národní banka řídí peněžní oběh, platební styk a zúčtování bank (vztahuje se i na pobočky zahraničních bank a spořitelní a úvěrní družstva) a má oprávnění, až do konce roku 2002 výlučné, k provozování technického systému pro mezibankovní platební styk v české měně. ČNB spravuje zlaté a devizové rezervy, vydává devizové licence a náleží jí i vyhlašování

měnových kurzů. Dále patří do působnosti České národní banky vedení účtů bank a přijímání jejich vkladů. Koordinuje rozvoj bankovního informačního systému. Česká národní banka stanoví úrokové sazby, resp. další podmínky svých obchodů. ČNB tak určuje diskontní sazbu a některé další směrné úrokové sazby (lombardní sazba, repo sazba), za které poskytuje úvěrové prostředky obchodním bankám. Také dává do prodeje státní dluhopisy a poskytuje České republice další služby s nimi spojené, vede centrální evidenci cenných papírů vydávaných Českou republikou a splatných do jednoho roku, evidenci cenných papírů vydávaných Českou národní bankou a evidenci dluhopisů s dobou splatnosti do jednoho roku. Česká národní banka je rovněž oprávněná provozovat systém vypořádání obchodů s uvedenými finančními nástroji. Má také oprávnění vydávat sama krátkodobé cenné papíry se splatností do 6 měsíců a obchodovat s nimi.¹³ Dále provádí další činnosti podle zákona o ČNB a podle zvláštních právních předpisů (např. rozhodování o udělení bankovní licence podle zákona o bankách).

5.2.1 Emisní činnost

Moderní emise hotovostních peněz probíhá prostřednictvím komerčních bank, jinak řečeno za okamžik emise hotových peněz do oběhu se považuje vyplacení hotovostních peněz centrální bankou zpravidla komerčním bankám. Zabezpečování dodávek oběživa bankám probíhá na základě smlouvy mezi ČNB a příslušnou bankou, která může být dále konkretizována dílčími smlouvami na úrovni poboček. Banky mají pro tento účel zřízen u ČNB běžný účet určený k výběru a skládání hotovosti.¹⁴

Česká národní banka má ze zákona výhradní právo vydávat bankovky a mince. S tím je spojena, a také v zákoně o ČNB zakotvena, odpovědnost za zásobování hotovostního oběhu dostatečným množstvím bankovek a mincí, i za jejich tisk v náležitě kvalitě z důvodu ochrany proti padělatelům. Zároveň je České národní bance v § 22 zákona o ČNB uložena legislativní pravomoc ke stanovení vzhledu a dalších náležitostí bankovek, určení pravidel pro poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince apod.

Dále provádí centrální banka s hotovostními penězi další operace, které jsou zakotveny zejména v zákoně o ČNB. Jsou jimi např. stahování peněz z oběhu, výměna

¹³ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 43-44

¹⁴ Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. vydání, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005, str.146-147

poškozených nebo opotřebených bankovek a mincí a některé další činnosti (jako sjednávání tisku bankovek a ražby mincí, ničení neplatných a vyřazených bankovek a mincí nebo emise pamětních mincí).

Mám za to, že emisní činnost je dána České národní bance historicky, ale v současné době lehce ztrácí na významu. Je to dáno zejména tím, že význam hotovostních peněz se v současnosti snižuje a to především v oblastech, ve kterých dochází k transferu většího objemu peněz, jako jsou mezibankovní platební styk, státní rozpočet, podnikatelský sektor nebo obecně obchod se zahraničím. Svůj význam si naopak udržují v maloobchodní síti, i když i zde se setkáváme se stále častějším užíváním elektronických platebních prostředků, zejména platebních karet. Domnívám se, že i když se množství hotovostních peněz v oběhu stále zvyšuje, jejich reálný podíl na množství peněz v oběhu se naopak dlouhodobě snižuje.

5.2.2 Banka bank – platební styk

Centrální banka má také postavení banky pro ostatní banky. S výjimkou povinně vytvářených vkladů, které musí banky u ČNB udržovat, je na svobodném rozhodnutí bank komerčních, zda budou s centrální bankou provádět obchody. Obchody, které centrální banka s obchodními bankami provádí, lze v základní rovině rozdělit do několika oblastí:

- **vedení účtů a provádění mezibankovního platebního styku** – centrální banka vede bankám účty pro zúčtování obchodu, které s bankami provádí, i k realizaci mezibankovního platebního styku v rámci platebního systému, jehož provozovatelem je centrální banka,
- **zásobování bank oběživem** – banky pro plynulé zabezpečení hotovostního peněžního oběhu mohou čerpat ze svého účtu u centrální banky oběživo a naopak nadbytečné oběživo skládat zpět u centrální banky,
- **depozitně-úvěrové obchody** – prostřednictvím kterých centrální banka realizuje významnou část své měnové politiky ve vztahu k bankám včetně ovlivňování likvidity bankovního sektoru. Z hlediska bank představují obchody s centrální bankou zpravidla výhodnou alternativu buď pro uložení relativně volných prostředků nebo naopak získání zdrojů,
- **poskytování úvěrů při potížích s likviditou** – centrální banka může za stanovených podmínek poskytovat úvěry i bankám, které se dostanou do likviditních problémů.

V této situaci mají banky potíže získat prostředky na mezibankovním trhu, rovněž tak i zdroje od klientů. Centrální banka tak může být prakticky jedinou možností, odkud může banka získat potřebné zdroje. Zejména v případech, kdy je centrální banka pověřená i výkonem bankovního dohledu, bývají možnosti pomoci k posílení likvidity širší (banka plní úlohu věřitele poslední instance). Nicméně centrální banka obvykle neposkytuje úvěr na doplnění likvidity, pokud by nebyla zajištěna jeho návratnost. Neboli tyto úvěry nejsou určeny na řešení nesolventnosti banky.

Funkce věřitele poslední instance skýtá i některá rizika a možné negativní dopady. Ty spatřuji zejména v možném zvýhodňování větších bank na úkor menších, tedy v jakési diskriminaci menších bank. Lze předpokládat, že případný úpadek velkých bank by mohl mít nedozírné následky pro stabilitu celého bankovního systému, a proto je Česká národní banka nenechá „padnout“. To může mít za následek větší důvěru klientů právě v tyto velké banky, u kterých mají víceméně jistotu, že o své vklady nepřijdou. Dalším důsledkem může být přesun vkladů od menších, nechráněných do velkých, relativně chráněných bank.

Jiným negativním dopadem může být to, že se banka, která se stane „příliš velkou na úpadek“, začne spoléhat na pomoc České národní banky. Má de facto téměř jistotu, že jí bude poskytnut nouzový úvěr, případně jiná forma pomoci, i když de iure ho Česká národní banka poskytuje pouze výjimečně a není na něj nárok. Ovšem právě z důvodu možné následné nestability bankovního systému, Česká národní banka jako věřitel poslední instance s vysokou pravděpodobností nepřipustí její krach a pomoc jí poskytne. To pak může vést k rizikovějšímu chování banky na finančním trhu.

Řešením by snad mohla být snaha zabránit bance stát se příliš velkou na úpadek pomocí zejména administrativních překážek. To je ale v tržní ekonomice nepřijatelné, nehledě na to, že by docházelo k nejrůznějším pokusům o obcházení těchto uměle vytvářených překážek.

- **ostatní obchody** – centrální banky mohou pro banky provádět i další bankovní operace, jako např. devizové obchody, obchody s cennými papíry aj.¹⁵

ČNB také provozuje systém mezibankovního platebního styku CERTIS, vede účty a poskytuje služby platebního styku především státu a bankám, jiným právnickým osobám

¹⁵ Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. vydání, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005, str.148

poskytuje takové služby jen výjimečně. S výjimkou svých zaměstnanců nevede účty a neposkytuje služby s tím spojené ostatním fyzickým osobám.

Mezibankovní platební styk a zúčtování se zahraničními bankami (které je v pravomoci ČNB) je dnes zabezpečováno mezinárodními elektronickými sítěmi, a to především celosvětovou sítí SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication). Na úrovni Evropské unie se obdobným způsobem využívá systém TARGET (Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer), který je založen na propojení národních platebních systémů členských zemí s platebním systémem Evropské centrální banky. Jinou možností je vzájemné zúčtování přes loro a nostro účty prostřednictvím korespondentských bank.

5.2.3 Banka státu

Vztahy mezi státem a Českou národní bankou jsou upraveny zejména zákonem o ČNB, který zároveň vymezuje stupeň samostatnosti České národní banky a pravidla činností, které provádí pro stát. Z tohoto zákona vyplývají především tyto činnosti:

- **plní funkci poradního orgánu vlády v měnověpolitických záležitostech a bankovníctví,**
- **vede účty pro vládu a další subjekty veřejného práva podle zákona o rozpočtových pravidlech** – vede účty např. pro organizační složky státu napojené na státní rozpočet, finanční a celní úřady (daňové příjmy), Českou správu sociálního zabezpečení (pojistné na nemocenské a důchodové zabezpečení, výplata důchodů), úřady práce (politika zaměstnanosti), příspěvkové organizace a státní fondy a podnikatelské subjekty-příjemce dotací ze státního rozpočtu. Denně poskytuje Ministerstvu financí detailní informaci o stavu příjmů a výdajů státního rozpočtu a o stavu dalších prostředků státní pokladny. V rámci státní pokladny ČNB vede Ministerstvu financí také účty pro zajištění financování státního dluhu, řízení likvidity státní pokladny a státních finančních aktiv,
- **poskytuje pomoc při financování schodků v hospodaření státu, dává do prodeje státní dluhopisy a je oprávněna vést evidenci cenných papírů včetně jejich emise** – krytí deficitu zvýšením daní nebo použitím státních finančních aktiv označuje literatura jako nenávratné způsoby, zatímco těmi návratnými označuje emisi cenných papírů nebo poskytnutí přímého úvěru.

Shledávám zcela správným upřednostňování emise státních cenných papírů před přímým úvěrováním centrální bankou. V případě přímého úvěrování by stát fakticky financoval své potřeby další emisí peněz ze strany ČNB, což by mělo nevyhnutelně za následek nepříznivé inflační dopady. Ovšem v případě emise státních cenných papírů nedochází k žádné emisi nových peněz ani ke změně měnové báze (pokud do procesu nevstoupí ČNB, které banky tyto státní cenné papíry odprodají), neboť stát tyto prostředky okamžitě použije (např. zaplatí svým dodavatelům nebo zaplatí obyvatelstvu v podobě mezd či dávek), takže nedochází ke změně množství peněz v oběhu, ale pouze k transferu již emitovaných peněz od věřitelů ke státu. Na to reaguje i naše právní úprava, která zakazuje úvěrování státu-ČNB např. nesmí poskytovat návratné finanční prostředky ani jinak finančně podporovat stát či jeho orgány, územní samosprávné celky, dokonce ani veřejnoprávní subjekty a právnické osoby pod kontrolou státu.

-je oprávněná vést evidenci cenných papírů vydávaných Českou republikou a splatných do jednoho roku a je oprávněná provozovat systém vypořádání obchodů s těmito investičními nástroji. V současné době ČNB spravuje a provozuje tzv. Systém krátkodobých dluhopisů, ve kterém jsou registrovány státní pokladniční poukázky a poukázky ČNB.

- **může sjednávat obchody s investičními nástroji na žádost Ministerstva financí.**

5.2.4 Provádění měnové politiky

Provádění měnové politiky je vzhledem k základnímu cíli banky asi nejvýznamnější funkcí, protože prostřednictvím měnové politiky je tento cíl naplňován. K tomu centrální banka využívá měnové politické nástroje, kterými ovlivňuje – v závislosti na zvolené měnové politice – množství peněz v oběhu, úrokové sazby, popř. měnový kurz. Realizovaná měnově politická opatření, které centrální banka provádí za účelem dosažení určitých makroekonomických cílů, se z hlediska komerčních bank projevují ve změně podmínek, za jakých provádějí obchody s centrální bankou a potažmo i s jinými subjekty.¹⁶

Ve vývoji měnové politiky od vzniku samostatné České republiky došlo u nás k následujícím skutečnostem:

- v únoru 1993 došlo k měnové odluce a následnému vzniku samostatné české měny;

¹⁶ Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005, str. 149

- Česká národní banka při regulaci tzv. operativních kritérií postupně přecházela od regulace měnové báze k regulaci krátkodobé úrokové míry;
- měnová politika České národní banky původně sledovala dva základní cíle stanovené v zákoně o centrální bance – **vnitřní měnovou stabilitu**, kterou lze rozumět cenovou stabilitu, a **vnější měnovou stabilitu** v podobě fixního měnového kursu;
- od května 1997 v souvislosti s měnovou krizí a následným přechodem na volně pohyblivý měnový kurs se fakticky jediným cílem stala cenová stabilita. Tento cíl je v současnosti jediným hlavním cílem měnové politiky uvedeným v zákoně;
- v roce 1998 Česká národní banka přešla od postupu založeného na regulaci množství peněz v oběhu k tzv. cílování inflace;
- vývoj rezerv bank vedl ke vzniku značně specifické situace – Česká národní banka od konce 90. let 20. století musí snižovat rezervy bank. Mnohem běžnější je zvyšování rezerv centrální bankou. Jedním z hlavních důvodů této situace u nás je výrazný růst devizových rezerv.¹⁷

Z uvedeného vyplývá, že hlavním cílem ČNB definovaným v zákoně je dosažení cenové stability, z čehož implikuje boj proti inflaci. Inflací se rozumí dlouhodobý růst cenové hladiny, spojený s nadměrnou emisí peněz, který vede k poklesu jejich kupní síly. K nejzávažnějším důsledkům inflace pak patří redistribuční efekt a tedy přerozdělování bohatství, na kterém vydělávají např. dlužníci na úkor věřitelů, vlastníci firem na úkor zaměstnanců atd.

Z důvodu udržení stabilní hranice inflace začala ČNB od roku 1998 využívat režim tzv. cílování inflace. Ten spočívá ve stanovení inflačního cíle Českou národní bankou a jeho následným srovnáváním s prognózou inflace, která je publikována každé čtvrtletí ve Zprávě o inflaci za účelem odhadu vývoje ekonomiky v následujícím čtvrtletí. Snahou je tohoto cíle dosáhnout prostřednictvím změn základních úrokových sazeb. Hrozí-li v ekonomice podstřelení cíle, úrokové sazby bývají snižovány, což cenovou hladinu tlačí vzhůru. Pokud naopak hrozí nadstřelení, bývají úrokové sazby zvyšovány s přesně opačným dopadem na cenovou hladinu. Za deset let cílování inflace v České republice se jen zhruba ve třetině případů podařilo trefit inflaci do pásma inflačního cíle, zatímco ve dvou třetinách případů došlo k podstřelení. Mezi jakýmkoli opatřením centrální banky směřujícím k ovlivnění cenové hladiny a jeho skutečným

¹⁷ Revenda Zbyněk a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání, Management Press, ISBN 80-7261-132-1, Praha, 2005, str. 351

projevem v ekonomice a v cenách je totiž zpoždění, které se odhaduje přibližně na jeden a půl roku.

Od roku 2001 je cílována celková inflace na základě indexu spotřebitelských cen, jehož základem je tzv. spotřební koš, který udává strukturu spotřeby průměrné domácnosti.

5.2.4.1 Nástroje měnové politiky

Nástroje monetární politiky lze dělit na přímé a nepřímé. **Přímé nástroje** měnové politiky bezprostředně zasahují do rozhodování bank a omezují tak jejich podnikatelské aktivity. Centrální banka je většinou používá na přechodnou dobu a to především v případech, kdy je u konkrétní banky ohrožena její další existence. Primárním cílem je zde tedy podpora stability bankovního sektoru a v současné době se téměř nepoužívají. Naproti tomu **nepřímé nástroje** měnové politiky jsou mnohem obvyklejší a častěji užívané (proto se jimi budu podrobněji zabývat) a patří mezi ně např. operace na volném trhu, diskontní nástroje, kursová intervence nebo povinné minimální rezervy. Jsou charakteristické tím, že přímo neomezují rozhodování bank, a proto na ně banky nemusí povinně reagovat.

Mezi nepřímé nástroje měnové politiky tedy patří zejména:

Operace na volném trhu

Od roku 1994 se postupně staly základním druhem nástroje měnové politiky České národní banky. Dříve byly určeny k regulaci měnové báze, dnes jsou orientovány hlavně na regulaci krátkodobé úrokové míry. K tomu slouží stanovování úrokové sazby cenných papírů—tzv. **repo sazby**. Ta je vyhlášována jako variabilní a vyhlášená (maximální) repo sazba je nástrojem měnové politiky České národní banky. Zároveň je skutečně dosažená repo sazba (v zásadě průměr jednotlivých úrokových sazeb při repo tendrech) operativním kritériem měnové politiky v českém režimu cílování inflace.

K repo operacím se nejvíce používají poukázky ČNB se lhůtou splatnosti do 14 dnů, popř. s kratší lhůtou splatnosti. Jako doplňkové operace může Česká národní banka použít tříměsíční tendry za úrokovou sazbu peněžního trhu platnou v době vyhlášení tendru. Tyto tendry by tedy byly úrokové, bez úrokové sazby vyhlášené centrální bankou. Tento postup je ale výjimečný a již řadu let nebyl realizován.

Diskontní nástroje

Mezi diskontní nástroje se řadí **úvěry České národní banky**. ČNB může bankám poskytnout některý ze základních druhů úvěrů: úvěry v průběhu dne (jejichž základním účelem je zabezpečení plynulosti mezibankovního platebního styku, tyto úvěry nejsou úročeny a jsou kryty cennými papíry), lombardní úvěry (jsou poskytovány za lombardní sazbu určenou Českou národní bankou), nouzové úvěry (tedy úvěry na doplnění likvidity s maximálně tříměsíční lhůtou splatnosti, ČNB by musela požadovat odpovídající zajištění pro jejich poskytnutí) a úvěry na povinné minimální rezervy (ty mají podobu sankční úrokovou sazbou úročeného záporného rozdílu mezi skutečným stavem rezerv a výši povinných minimálních rezerv).

Druhou skupinou diskontních nástrojů jsou **úrokové sazby České národní banky**. ČNB používá diskontní a lombardní sazbu, přičemž rozpětí mezi nimi se postupně snižuje. Dále Česká národní banka stanovuje repo sazbu o operaci na volném trhu a ta automaticky určuje i výši diskontní a lombardní sazby. Diskontní sazbou se úročí volné rezervy bank uložené přes noc u centrální banky (automatická depozitní facilitata), lombardní sazbou jsou přes noc úročeny nesplacené úvěry poskytnuté během dne za účelem zabezpečení plynulosti mezibankovního platebního styku (automatická úvěrová facilitata). Zjednodušeně řečeno se jedná o sazby, které určují, za kolik si banky ukládají u centrální banky, respektive za kolik si od ní půjčují. Následně pak také působí na míru úrokových sazeb na peněžním trhu.

Kurové intervence

Kurové intervence probíhají hlavně formou spotových operací a jejich základním smyslem je regulace výše měnového kursu koruny k zahraničním měnám. Lze je provádět dvěma základními způsoby, kterými jsou: **nepřímé intervence**, které spočívají ve změně úrokových sazeb centrální banky, kdy jejich růst by měl vést k přílivu a pokles k odlivu zahraničního kapitálu, tento pohyb pak vede ke změně vztahu mezi poptávkou a nabídkou zahraniční měny za měnu domácí a tedy ke změně měnového kursu; mnohem častější jsou **přímé (devizové) intervence**, kdy centrální banka prodává, respektive nakupuje domácí měnu za zahraniční měny. V tomto případě přímo dochází ke změně poptávky či nabídky zahraniční měny za domácí měnu s dopadem na měnový kurs. Nákup zahraniční měny centrální bankou za domácí měnu zvyšuje za jinak nezměněných okolností poptávku po zahraniční měně na domácím devizovém trhu a současně vede k růstu nabídky domácí měny.

Domácí měna se začne znehodnocovat, popř. je zastavena (zpomalena) její tendence ke znehodnocení. Prodej zahraniční měny za domácí měnu má opačné účinky.¹⁸

Případný negativní dopad na měnovou bázi může ČNB omezovat operacemi na volném trhu. Po přechodu české koruny na režim volně pohyblivého měnového kursu (floating) se význam intervencí značně snížil a Česká národní banka tak pouze sleduje kurs koruny k euru.

Povinné minimální rezervy

Povinné minimální rezervy jsou prostředky, které banky musí udržovat jako svůj vklad u centrálních bank a které jsou stanoveny procentními sazbami z primárních vkladů (ty mají u obchodních bank klienti) v domácí i zahraniční měně. Povinné minimální rezervy tedy působí na likviditu bank tím, že jim stanoví povinnost udržovat část získaných prostředků v likvidní formě. Zároveň nemohou být použity na poskytnutí úvěrů, z čehož vyplývá, že z každého depozitního vkladu může centrální banka vrátit do oběhu pouze jeho část.

Základem výpočtu povinných minimálních rezerv jsou primární závazky do dvou let splatnosti.¹⁹

5.2.5 Statistická činnost

S přihlédnutím ke svým funkcím a potřebám v oblasti měnové politiky a regulace bankovního systému shromažďují centrální banky od bank řadu statistických údajů.

Česká národní banka je jedinou institucí, která v České republice zajišťuje (jak pro potřeby měnové politiky a monitorování bank a finančního systému, tak pro potřeby mezinárodních institucí, finančních trhů, výzkumů a veřejnosti) metodiku, sběr a zpracování dat pro oblast měnové, bankovní a finanční statistiky. Měnová statistika zahrnuje především rozvahovou statistiku měnových a finančních institucí, která je využívána mimo jiné pro sestavení konsolidované rozvahy, výpočet měnových agregátů a jejich protipoložek. Kromě bilančních zůstatků ke konci období však sleduje i transakční (tokové) hodnoty vztažené ke sledovanému období a meziroční míry růstu. Zahrnuje i statistiku úrokových sazeb bank vůči

¹⁸ Revenda Zbyněk a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání, Management Press, ISBN 80-7261-132-1, Praha, 2005, str. 337-338

¹⁹ Revenda Zbyněk a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání, Management Press, ISBN 80-7261-132-1, Praha, 2005, str. 351 a násl.

domácnostem a nefinančním podnikům. ČNB také sestavuje platební bilanci státu včetně navazujících výkazů o investiční pozici vůči zahraničí, zahraniční zadluženosti, stavu devizových rezerv a dalších souvisejících ukazatelů.²⁰

5.2.6 Zastupování státu v mezinárodních finančních institucích

ČNB je nejvyšším subjektem, který zabezpečuje a zároveň odpovídá za provádění měnové politiky, a proto v této oblasti zastupuje stát v mezinárodních finančních a měnových institucích. Za nejvýznamnější lze považovat členství v **Evropském systému centrálních bank**, ke kterému došlo v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie. Tento systém je řízen Evropskou centrální bankou, guvernér ČNB se účastní jednání Generální rady a v jednotlivých výborech pracují i zástupci České národní banky. Dále se jedná např. o členství v Mezinárodním měnovém fondu, Světové bance, Bance pro mezinárodní platby nebo Evropské bance pro obnovu a rozvoj.

Cílem spolupráce v těchto institucích je především řešení finančně měnových otázek na mezinárodní úrovni a koordinace v měnové oblasti či v boji proti praní špinavých peněz.

ČNB může také uzavírat mezinárodní platební a jiné obchody s mezinárodními finančními institucemi nebo se zahraničními bankami.

²⁰Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. vydání, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005, str.155 a násl.

6 BANKOVNÍ REGULACE A DOHLED

Bankovníctví je odvětví, pro které je ve všech vyspělých zemích typická vyšší a přísnější míra regulace než pro jiná odvětví národního hospodářství. I když na míru této regulace nejsou jednotné názory a rovněž jsme v poslední době i v oblasti bankovníctví svědky deregulačních trendů, je nesporné, že vyšší míra regulace v bankovníctví (oproti jiným odvětvím) je nutná a prospěšná. Musí se však jednat o takovou regulaci, která nebrání působení konkurence v bankovníctví, nedeformuje finanční trh a umožňuje vznik nových inovativních instrumentů.²¹

6.1 PODSTATA BANKOVNÍ REGULACE A DOHLEDU

Bankovní regulaci chápeme jako stanovení pravidel (zákonů, nařízení, opatření, vyhlášek atd.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice.

Dohled (supervize) **nad bankami** představuje kontrolu dodržování těchto pravidel a následné uplatňování sankcí, s cílem upevnit peněžní a tržní disciplínu a zvyšovat kvalitu řízení finančních procesů a rizik z nich vyplývajících. V posledních letech se stále více klade důraz na prevenci před zjišťováním nedostatků a následného řešení negativních důsledků.

Bankovní regulace může stanovením pravidel sledovat dva protichůdné cíle, a to pozitivní regulaci, což je podpora ekonomické aktivity bankovního sektoru (využívá se v Evropě a v Japonsku) a negativní regulaci, což chápeme jako zákazy některých druhů ekonomických činností (využívá se v USA a ve Velké Británii). Ve vyspělých tržních ekonomikách dochází v oblasti bankovníctví ke kombinaci obou přístupů k regulaci.

V bankovní regulaci porovnáváme i míru regulace, která má 2 stupně:

a) **Deregulace** – jednoznačně převažuje trend k deregulaci, což lze chápat v několika významech: snižování míry předchozí regulace, odstraňování dřívějších omezení a povolování nových aktivit.

b) **Re-regulace** – spočívá v nahrazování předchozích pravidel novými.

Bankovní regulace a dohled je proces, ve kterém vždy figurují dvě skupiny subjektů:

²¹ Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. vydání, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005, str.152

a) **Regulující a dohlížející subjekty** – jsou to většinou centrální banky a to buď jako jediné instituce nebo ve spolupráci s jinými institucemi. Dohled u poboček zahraničních bank může provádět příslušná instituce ze země, kde má pobočka centrálu, a to většinou ve spolupráci s institucí dohledu hostitelské země. Ve spolupráci s dohledem působí také externí auditorské firmy.

b) **Regulované a dohlížené subjekty** (banky) – instituce s bankovní licencí, např. spořitelny, pobočky zahraničních bank, bankovní holdingové společnosti, finanční holdingové společnosti aj.

Dohled nad bankami je zaměřený na kontrolu sledování finanční situace bank a realizuje se 2 základními způsoby, kterými jsou **dohled na dálku** (off-site examinations)-zde se prověřují bankovní a statistické výkazy na základě pravidelně zasílaných údajů bankami, a **dohled na místě** (on-site examinations)-ten je nejčastěji používán u problémových bank a získává se zde detailní přehled a aktivitách dané banky. Bývá zaměřen zpravidla na prověření poctivosti, úplnosti a správnosti příslušných výkazů a na zjišťování skutečností, které statistické metody nemohou zabezpečit (např. řízení rizik, zajišťování úvěrů, adekvátnost prováděných operací atd.).

6.1.1 Základní cíle bankovní regulace a dohledu

Při prosazování základních cílů ekonomického vývoje je systém bankovní regulace a dohledu součástí makroekonomické politiky. Rozhodujícími složkami makroekonomické politiky jsou fiskální a měnová politika, které zabezpečují makroekonomickou rovnováhu a stabilitu (pomocí regulace rozpočtové rovnováhy a regulace množství peněz v oběhu) spolu s bezpečností a důvěryhodností finančního (bankovního) systému, k čemuž slouží především bankovní regulace a dohled.

Základní cíle v systému bankovní regulace a dohledu lze specifikovat do následujících cílů:

1. **Bezpečnost a spolehlivost bankovního systému v dané ekonomice** – bez zdravých bank, tedy i bez zdravého bankovního systému, dochází v ekonomice k vážným poruchám ve zprostředkování finančních toků, v redistribuci dočasně volných peněžních úspor a v jejich efektivní alokaci. Následně tak zpomaluje nebo i zastaví ekonomický vývoj.
2. **Podpora efektivnosti fungování bankovního systému** – efektivní fungování bank je spojeno s efektivním fungováním ekonomiky, poněvadž mají-li problémy

banky, pak má problémy celá ekonomika a naopak. Pravidla, podmínky, povinnosti a rámec činnosti bank je nutné koncipovat tak, aby nebránily zdravému vývoji v bankovní sféře při respektování elementárních požadavků ochrany klientů bank.

3. **Zajištění potřebných informací pro klienty** – rozhodování klientů (tj. vkladatelů, akcionářů bank) bez jisté úrovně informací je velmi rizikové. Bez jejich patřičné úpravy (např. nutnost ověření nezávislymi auditory, povinnost zveřejňování informací atd.) by se snižovala důvěryhodnost bank a následně zvyšovala rizikovitost investic.
4. **Zajištění základní úrovně ochrany klientů** – vkladatelé bank, kteří nemají všechny potřebné informace ke kvalifikovanému rozhodování, do které banky peníze uložit, musí mít určité bezpečnostní záruky. Bez nich by vzrostla rizikovitost finančních investic v podobě vkladů v bankách. Záruky jsou spojeny s pojištěním depozit. Rizika v činnosti bank nelze úplně odstranit, ale lze je usměrňovat a řídit.

Mezi základními cíli bankovní regulace a dohledu nejsou vyloučeny vzájemné rozpory, např. ochrana vkladatelů pomocí povinného pojištění vkladů zvyšuje důvěryhodnost bank, ale naopak může vést k orientaci vkladatelů na banky, které nabízí nejvyšší úrokové sazby z vkladů. Vkladatelé tak provádí klasický morální hazard. Rovněž může dojít k morálnímu hazardu bank tehdy, když vědomí bank, že jejich zdroje jsou v podobě vkladů pojištěny a že případné ztráty hradí fondy pojištění vkladů, může banky vést k přebírání nadměrných rizik a ve svém důsledku vést k ohrožení spolehlivosti a bezpečnosti bankovního systému.

Rozpory se mohou projevovat i mezi cíli měnové politiky a cíli bankovní regulace a dohledu. Např. úvěry centrální banky jako věřitele poslední instance. Poskytnutím úvěru je nabídnuta pomoc ohrožené bance, ale současně centrální banka emituje další peníze do oběhu a tím může ohrozit měnovou stabilitu.

6.1.2 Bankovní regulace a dohled na povinné a nepovinné bázi

Formální bankovní regulace a dohled, tedy systém regulace a dohledu bank na povinné bázi, byl popsán výše.

Bankovní regulace a dohled na nepovinné bázi, tedy neformální bankovní regulace a dohled, jsou založeny na explicitně stanovených pravidlech ve formě zákona a závazných předpisů, které mají dvě základní formy: **dobrovolná bankovní regulace a dohled na**

nepovinné bázi – bez explicitně stanovené legislativy, a **seberegulace bankovní regulace a dohledu na nepovinné bázi**, kde pravidla bankovní regulace a dohledu stanoví instituce vytvořená bankami.

Neformální bankovní regulace a dohled jsou založeny na vzájemné důvěře regulovaných a regulujících bank. Ty mohou vést ke zvýšení efektivnosti na vysokou míru a proto se někdy považuje tento systém za vhodnější. Existují však i dvě zásadní nevýhody, kdy neformální bankovní regulace a dohled:

- a) **podporuje tendence k monopolizaci nebo oligopolizaci bankovního trhu** – v případě nastavení příliš tvrdých podmínek vstupu do bankovní sféry mají banky a jejich regulační instituce sklon vyřazovat potenciální konkurenty z trhu.
- b) **znesnadňuje harmonizaci pravidel bankovní regulace a dohledu mezi zeměmi** - pro stejné druhy bankovních institucí lze nepovinný systém využít pouze jako doplněk formální regulace. Potom by existoval společný povinný základ pro druhý stupeň bankovního systému jako celek a nadstavba v podobě stanovení přísnějších pravidel, které by banky dobrovolně přijaly. Následně by nepovinný systém mohl zvýšit důvěryhodnost zúčastněných bank.

Neformální systém bankovní regulace a dohledu se nejvíce využívá ve Velké Británii, kde působí na jednotlivých segmentech bankovního a finančního trhu pro různé typy finančních zprostředkovatelů. Každá banka nebo další finanční zprostředkovatelé povinně spadají pod některý z okruhů nepovinného systému, což je určitým paradoxem.²²

Bankovníctví bezesporu patří mezi odvětví s nejvyšší mírou regulace v tržních ekonomikách. Ovšem každý zásah v podobě regulace a dohledu může mít negativní dopad na bankovní systém. To evokuje diskusi, zda je regulace skutečně nutná a pokud ano, tak do jaké míry.

Jedním z argumentů, který svědčí pro zachování regulace a dohledu, je specifická bankovní instituce z hlediska předmětu její činnosti. Banky emitují bezhotovostní peníze, zabezpečují platební styk v ekonomice a většinový podíl na zdrojích banky mají cizí zdroje ve formě vkladů. Proto je nutná regulace nakládání bank se svěřenými prostředky, aby se tak předešlo jejich možnému úpadku.

Rovněž nelze nevidět, že část peněz se dostává do oběhu nezávisle na působnosti centrální banky. Dochází k tomu zejména poskytováním úvěrů, v menší míře i

²² Nehybová Marta, Regulace a dohled nad bankami, Nakladatelství a vydavatelství Miroslav Nehyba, ISBN 80-902645-5-7, Brno, 1999, str.6 a násl. (platí pro celou podkapitulu 6.1 s výjimkou tučně psaného)

přijímáním vkladů obchodními bankami. Centrální bance nelze upřít možnost kontrolovat množství peněz v oběhu, a proto je regulace činnosti bank v této oblasti také žádoucí.

Stranou nelze nechat ani argument tzv. asymetrie informací, který spočívá v nestejném přístupu subjektů k informacím v této oblasti. Z toho vyplývá, že vkladatelé nemají dostatek informací o jednotlivých bankách a nemohou tak posoudit rizikovost uložení svých prostředků.

Samozřejmě existují i argumenty proti regulaci a dohledu bank. Nejobecněji lze namítat, že každá regulace deformuje přirozené tržní prostředí a chování bank v něm. Jsou ale i konkrétní argumenty, které spočívají ve vyšším stupni nejistoty bank (pravidla regulace se časem mění), ve snaze bank systém pravidel regulace obcházet, ve stimulaci bank k přebírání nadměrných rizik (zejména u povinného pojištění vkladů) nebo v nákladnosti celého systému regulace (pokud se na těchto nákladech podílejí banky, vede to nutně ke zdražení jejich produktů).

Jakkoli jsou argumenty proti regulaci a dohledu bank závažné, jsem toho názoru, že systém bankovní regulace a dohledu je plně opodstatněný, i když má jisté nevyhnutelné negativní dopady na tržní prostředí. Otázkou spíše zůstává míra regulace, kde se v určitých oblastech jeví vhodnější částečná deregulace a nahrazování administrativních pravidel tržní regulací (např. neposkytovat za každou cenu všem ohroženým bankám úvěry a zpřísnit odpovědnost členů vedení). V jiných oblastech, jakou je např. boj proti praní špinavých peněz, je naproti tomu na místě přijímat důkladnější kontrolní opatření.

6.2 BANKOVNÍ REGULACE V ČR

Bankovní regulace spočívá ve stanovení podmínek a pravidel pro podnikání v oblasti bankovníctví. Klíčovou roli v této oblasti u nás hraje Česká národní banka a bankovní regulaci lze rozdělit do dvou základních částí, kterými jsou **získání bankovní licence** - v obecnější rovině se hovoří o splnění podmínek vstupu do bankovníctví (vstup do bankovníctví je totiž podmíněn splněním celé řady podmínek stanovených v zákoně č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů) a **pravidla obezřetného podnikání**.

6.2.1 Bankovní licence

Bankovní licence, tzn. povolení působit v České republice jako banka, je prvotním předpokladem pro provozování podnikatelské činnosti na peněžním trhu. Náročné požadavky na subjekt, který hodlá být bankou, jsou pochopitelné z důvodu ochrany vkladatelů a věřitelů banky. Jedná se o činnost vysoce rizikovou a vyvstává zde tedy potřeba chránit bankovní sektor před nekvalifikovanými subjekty.

Celá oblast bankovní regulace, tedy i problematika týkající se bankovní licence, je v České republice upravena zejména zákonem č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o bankách“). Pro účely tohoto zákona se bankami rozumějí právnické osoby se sídlem v České republice, založené jako akciová společnost, které přijímají vklady od veřejnosti a poskytují úvěry.²³ Tyto hlavní činnosti jsou součástí každé bankovní licence a nemusí v ní být výslovně uvedeny. Ovšem existuje i celá řada vedlejších činností, jejichž taxativní výčet je uveden v § 1, odst. 3 zákona o bankách. Jestliže má banka povolené všechny vedlejší činnosti, které jsou vypočteny v § 1, odst. 3 zákona o bankách, jedná se o licenci plnou. Pokud tomu tak není, jde o licenci částečnou. Bez licence nesmí nikdo přijímat vklady od veřejnosti, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak. Také by bez bankovní licence nikdo neměl ve svém obchodním jménu užívat slovo „banka“.

Rozhodnutí o udělení bankovní licence provádí výlučně Česká národní banka. Od nabytí účinnosti zákona č. 57/2006 Sb., který novelizuje § 4 zákona o bankách, již Česká národní banka nemusí vyžadovat stanovisko Ministerstva financí před rozhodnutím o udělení licence. Ta se uděluje ve správním řízení, ale na její udělení není právní nárok, i když banka splní všechny požadavky předepsané zákonem.

To shledávám zcela opodstatněným, neboť Česká národní banka je institucí nezávislou, která má ve svém středu velké množství odborníků, kteří se touto problematikou zabývají dlouhodobě a lze u nich předpokládat dostatek potřebných zkušeností a znalostí. Je na jejich posouzení, zda nová banka bude přínosem pro bankovní sektor (např. z důvodu zvýšení konkurence, které může způsobit zlevnění bankovních produktů) či by naopak jeho stabilitu mohla ohrozit. Takové správní uvážení sice může vyvolávat pochybnosti o nezáujatosti ČNB jako instituce (v této situaci vystupuje jako správní orgán), v extrémním případě otvírá i prostor pro korupci, ale jsem toho názoru, že ČNB za dobu své existence vícekrát svoji nezávislost

²³ § 1, odst. 1 zákona č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů

prokázala. O tom podává nejlepší důkaz vysoká důvěra veřejnosti v tuto instituci, která od roku 2001 značně narostla.

Nezbytným krokem pro získání licence je písemná žádost, jejíž náležitosti jsou upraveny vyhláškou České národní banky, kterou je v současné době vyhláška č. 90/2006 Sb. a její přílohy. Žádost se společně s návrhem stanov předkládá České národní bance.

Správní řízení je zahájeno dnem doručení žádosti České národní bance. Ta má dle zákona o bankách lhůtu šesti měsíců pro posouzení žádosti a vydání rozhodnutí. Pokud podaná žádost není úplná a Česká národní banka si vyžádá její doplnění, prodlužuje se lhůta pro vydání rozhodnutí na 12 měsíců ode dne zahájení správního řízení. **Otázkou zůstává opodstatněnost délky této lhůty, která je poměrně dlouhá a vystavuje zájemce déletrvajícím nejistotě. Bez významu také není vázanost jejich finančních prostředků, které musejí použít na splacení základního kapitálu banky. Nad těmito argumenty, dle mého názoru, převáží potřeba důkladného prozkoumání a zvážení všech aspektů pro udělení licence, neboť necitlivé a „uspěchané“ rozhodnutí by mohlo mít pro bankovní sektor fatální následky.**

O žádosti může Česká národní banka rozhodnout v zásadě třemi způsoby. Pokud splňuje všechny zákonem a vyhláškou stanovené požadavky, pak může být po kladném správním uvážení ČNB licence udělena. V tom případě je udělena na dobu neurčitou a není převoditelná na jinou osobu. Naopak při nesplnění některého ze stanovených požadavků nebo dojde-li ČNB v rámci správního uvážení k závěru, že přítomnost banky v českém bankovním systému by nebyla vhodná, žádost zamítne. Třetí možností je zastavení řízení v případě, že žádost není po výzvě ve lhůtě stanovené Českou národní bankou doplněna nebo je opakovaně předložena žádost neúplná. Licence nesmí být rovněž udělena, pokud by to bylo v rozporu s mezinárodní smlouvou. Proti rozhodnutí České národní banky je možné podat rozklad, který je řádným opravným prostředkem podle správního řádu. Podaný rozklad ovšem nemá odkladný účinek a rozhoduje o něm bankovní rada České národní banky.

6.2.2 Kritéria autorizace

Pro získání bankovní licence od České národní banky musí banka splňovat zákonem stanovené požadavky nutné pro její udělení. Ty pak ČNB posuzuje v příslušném správním řízení, které bylo zmíněno výše. Kromě samotné žádosti se podle zákona o bankách jedná o následující požadavky:

- **výše základního kapitálu a jeho původ** – minimální výše základního kapitálu je 500 milionů Kč s tím, že minimálně v této výši musí být tvořen penežitými vklady a před udělením bankovní licence musí být celý základní kapitál splacen v plné výši. Nezbytným předpokladem je také doložení původu všech zdrojů příslušnými doklady.

Výše základního kapitálu banky byla zvýšena na současných 500 milionů v roce 1993 jako reakce na zvyšující se množství krachujících bank. Ve srovnání s ostatními evropskými státy se řadí k těm vyšším, což vyvolává otázku, zda požadovaný základní kapitál banky není neúměrně vysoký. To může vést zájemce o podnikání v bankovní sféře k zakládání nejrůznějších institucí, které mohou nabízet řadu bankovních služeb i bez bankovní licence. Mám za to, že tato výše je nastavena správně, zejména z důvodu minimalizace rizika ztrát finančních prostředků uložených u jednotlivých bank. To také vede k posílení důvěryhodnosti celého bankovního systému a jeho větší stabilitě.

- **kvalifikační a morální způsobilost osob navrhovaných do vedení banky** – ta se podle zákona o bankách vztahuje na způsobilost osob s kvalifikovanou účastí. Tou se rozumí přímý nebo nepřímý podíl nebo jejich součet, který představuje alespoň 10% na základním kapitálu právnické osoby nebo na hlasovacích právech v právnické osobě nebo možnost uplatňování významného vlivu na řízení podniku jiné osoby.²⁴ Dále se vyžaduje odborná způsobilost, důvěryhodnost a zkušenost osob, které jsou na základě pracovní nebo jiné smlouvy navrhovány v bance na výkonné řídicí funkce, s nimiž je spojena pravomoc a odpovědnost vymezená stanovami.²⁵ Konečně je také požadována průhlednost skupiny osob s úzkým propojením s bankou. Úzké propojení je definováno v § 4 odst. 6 zákona o bankách.
- **technické a organizační předpoklady pro výkon navrhovaných činností banky, funkční řídicí a kontrolní systém banky včetně systému řízení rizik** – jehož součástí je i adekvátní kontrolní a účetní vnitrobankovní systém. Blíže požadavky na řídicí a kontrolní systém upravuje vyhláška ČNB č.247/2007 Sb., kterou se stanoví některé požadavky na řídicí a kontrolní systém bank a spořitelních a úvěrních družstev.
- **obchodní plán** – předkládá se společně s žádostí o licenci a musí vycházet z navrhované strategie činnosti banky podložené reálnými ekonomickými kalkulacemi.

²⁴ § 17a odst.4 zákona č.21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ § 4 odst.5 písm c) zákona č. 21/1992 o bankách, ve znění pozdějších předpisů

- **sídlo banky** – zákon o bankách vyžaduje umístění sídla banky na území České republiky. Ovšem pro zahraniční banku platí jiné ustanovení, které požaduje, aby měla skutečné a zapsané sídlo ve stejném státě. Jestliže jde o banku, jejíž sídlo je v některém ze států EU, nebude považována za zahraniční banku ve smyslu zákona o bankách a bude v České republice provozovat svou činnost na základě tzv. jednotné licence.
- **zánik licence** – ke kterému dle zákona o bankách dochází dnem:
 - a) kterým nabývá právní moci rozhodnutí o odnětí povolení licence,
 - b) ke kterému se banka zrušuje, pokud se zrušuje s likvidací,
 - c) od kterého podle rozhodnutí valné hromady dosavadní banka nadále nebude vykonávat činnost, ke které je třeba licence,
 - d) výmazu banky z obchodního rejstříku, pokud zaniká bez likvidace.

Licence udělená zahraniční bance pro její pobočku zaniká rovněž dnem, ke kterému zahraniční banka ukončí činnost své pobočky na území České republiky, a dále dnem, ke kterému zahraniční banka pozbyla ve státě svého sídla oprávnění působit jako banka.²⁶

6.2.3 Jednotná licence

Česká republika vstoupila do Evropské unie 1.5.2004. K tomuto datu tedy vstoupila v platnost smlouva o přistoupení České republiky k Evropské unii a v souvislosti s ní nabyla účinnosti ta ustanovení zákona o bankách, která upravují princip jednotné licence. Ten vychází především ze zásad svobody poskytování služeb a svobody usazování.

Základem současné právní úpravy je směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES, která novelizovala původní směrnici 2000/12/ES, o přístupu k činnosti úvěrových institucí. Její požadavky byly včleněny do zákona o bankách v ustanoveních § 5a až 5m.

Jednotná licence umožňuje bankovním a dalším ekonomickým subjektům využít licenci získanou v členském státě Evropské unie k podnikání v celém jejím prostoru a to prostřednictvím přeměny dceřiných bank zahraničních bank na pobočky, vstupem nových poboček zahraničních bank z členských států Evropské unie nebo naopak vstupem tuzemských bank do členských států Evropské unie zakládáním jejich poboček. Z hlediska

²⁶ § 7a odst. 2 zákona č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů

bankovního prostředí v České republice je potom nejvýznamnější upravení činnosti poboček zahraničních bank. § 5a zákona o bankách obsahuje výčet povinností všech bankovních subjektů, které mají sídlo a jsou držiteli bankovní licence v jiném členském státě Evropské unie. Dělí instituce na ty, které v České republice hodlají provozovat trvalou hospodářskou činnost a z tohoto důvodu jsou povinné založit pobočku, a na ty, které tuto podmínku nenaplnují a pobočku tak zakládat nemusejí. Podle informací České národní banky v tomto režimu k 30.6.2008 podnikalo 154 bankovních institucí.

Mám za to, že jednotná licence je vhodným nástrojem, který do bankovníctví přenáší principy svobody poskytování služeb a svobody usazování, které jsou zároveň důležitými principy, na kterých stojí Evropská unie. Jednodušší možnost expanze může tuzemským bankám přinést nárůst zahraniční klientely, naproti tomu může vést přítomnost zahraničních bank z jiných členských států ke zvýšení konkurence. S tím pak jde ruku v ruce zvýšení kvality nabízených služeb, případně zlevnění bankovních produktů.

Založení pobočky v režimu jednotné licence má své jasné výhody oproti založení dceřiné společnosti, což nejlépe dokládá téměř zdvojnásobení poboček, ke kterému došlo na českém bankovním trhu za poslední čtyři roky.

6.2.4 Pravidla obezřetného podnikání

Společně se získáním bankovní licence a splněním kritérií autorizace patří pravidla obezřetného podnikání k základu bankovní regulace. Tato pravidla mají úzkou spojitost také s bankovním dohledem, neboť právě v rámci dohledu je kontrolováno důsledné naplňování těchto pravidel.

6.2.4.1 Správa a řízení bank

V této oblasti stanoví řadu povinností přímo zákon o bankách a to především v následujících ustanoveních:

§ 8 a 8a zákona o bankách, které mimo jiné stanoví, že banka musí mít statutární orgán a dozorčí radu. Statutární orgán musí být nejméně tříčlenný a musí být složen z vedoucích zaměstnanců banky. Člen statutárního orgánu banky nesmí být současně členem statutárního orgánu nebo členem dozorčí rady jiné právnické osoby, která je podnikatelem. Zaměstnanec banky, který není členem statutárního orgánu banky, nesmí být statutárním orgánem nebo členem statutárního orgánu takové právnické osoby (z tohoto pravidla platí

zákonné výjimky uvedené v § 3, odst. 8 zákona o bankách). Právomoci statutárního orgánu a dozorčí rady musí být uvedeny ve stanovách. Na dozorčí radu banky nesmějí být přenášeny pravomoci, které obchodní zákoník svěřuje představenstvu akciové společnosti. Členové statutárního orgánu banky, kteří porušili své povinnosti z titulu člena statutárního orgánu banky vyplývající pro ně z právních předpisů nebo stanov, odpovídají společně a nerozdílně za škodu, která vznikne věřitelům banky tím, že v důsledku porušení povinností těmito členy statutárního orgánu banka není schopna plnit své splatné závazky.

§ 17 a 17a zákona o bankách, kde je kromě jiného uvedeno, že banka nesmí vykonávat kontrolu nad jinou osobou, která není bankou, zahraniční bankou, finanční institucí, podnikem pomocných služeb nebo nemovitostní společností podle zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, ve znění pozdějších předpisů, nad kterou banka vykonává kontrolu prostřednictvím speciálního fondu nemovitosti nebo speciálního fondu kvalifikovaných investorů. Kvalifikovaná účast banky v osobě, která není bankou podle tohoto zákona, zahraniční bankou, finanční institucí nebo podnikem pomocných služeb, nesmí překročit v jedné osobě 15 % kapitálu banky, v souhrnu vůči všem osobám 60 % kapitálu banky. Kvalifikovanou účastí se rozumí přímý nebo nepřímý podíl nebo jejich součet, který představuje alespoň 10 % na základním kapitálu právnické osoby nebo na hlasovacích právech v právnické osobě nebo možnost uplatňování významného vlivu na řízení podniku jiné osoby. Kontrolu nad osobou vykonává ten, kdo je ve vztahu k této osobě ovládající osobou ve smyslu obchodního zákoníku.

§ 20 a 20a zákona o bankách. Předchozí souhlas České národní banky se vyžaduje vždy, když určitá osoba buď sama nebo společně s dalšími osobami jednáním ve shodě má nabyt kvalifikovanou (tj. více než 10 %) účast na bance nebo jí zvýšit tak, že dosáhne alespoň 20 %, 33 % nebo 50 % základního kapitálu nebo hlasovacích práv, nebo svůj existující podíl zvýšit tak, že dosáhne nebo překročí tyto hranice. Obdobný souhlas je vyžadován při uzavírání ovládací smlouvy s bankou nebo při jiném právním úkonu směřujícím k ovládnutí banky. Souhlas může být ve výjimečných případech udělen i dodatečně. Porušení této povinnosti nemá za následek neplatnost právního úkonu směřujícího k nabytí příslušného podílu, avšak Česká národní banka může v tomto případě pozastavit výkon akcionářských práv dotčenému akcionáři banky. Česká národní banka může též pozastavit účinnost ovládací smlouvy, která činí z banky osobu ovládanou.²⁷

²⁷ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 668-669

Domnívám se, že personální obsazení orgánů banky má určitá omezení zejména proto, aby nedocházelo ke koncentraci moci u jediného orgánu nebo jediné osoby, popř. skupiny osob. Koncentrace moci v rukou jednotlivce či úzké skupiny osob totiž vždy představuje hrozbu jejího případného zneužití. Velmi prospěšným shledávám i omezení kvalifikované účasti banky v nebankovním subjektu cestou stanovených procentních limitů. Důvod je nasnadě – omezení jednostranné závislosti banky na určité právnické osobě, popř. na skupině takových osob. To by mohlo vést k tomu, že špatný ekonomický vývoj v právnické osobě by způsobil nepříznivé následky pro banku s kvalifikovanou účastí v této osobě. Zejména v případě, pokud by se musela nějakým způsobem podílet na úhradě takových ztrát.

Současná zákonná úprava, dle mého názoru zcela správně, umožňuje České národní bance účinně ovlivňovat složení akcionářů a bránit tak vstupu „nežádoucích“ osob do bankovního sektoru. To jí umožňuje chránit banky před špatnými vazbami a přispívat tak k potřebné stabilitě celého bankovního sektoru.

6.2.4.2 Kapitálová přiměřenost

Kapitálová přiměřenost je kvantitativní vymezení minimálního kapitálu banky v poměru k jejím aktivům, které má za cíl omezit dopad rizik z bankovních obchodů na její závazky vůči vkladatelům. Dodržování kapitálové přiměřenosti banky, tedy důraz na její vybavení dostatečnou výší kapitálu v relaci k rozsahu jejich obchodů, je základním nástrojem k zajištění její solventnosti, tj. situace, kdy tržní cena bankovních aktiv převyšuje tržní ocenění jejich závazků.²⁸

V současné době se uplatňuje kapitálová přiměřenost na konsolidovaném základě, která se vztahuje na konsolidační celky, jejichž je banka členem. Tím není dotčena kapitálová přiměřenost na individuálním základě, ze které vyplývají pravidla a požadavky na samotné banky.

Hlavní ukazatele přiměřenosti kapitálu jsou mezinárodně sjednoceny od 1. ledna 1993. Nejznámějším a současně nejvýznamnějším z nich je tzv. kapitálový standard (capital assets ratio, dříve také tzv. Cooke-Ratio). Je konstruován podle pravidel stanovených Basilejským výborem bankovního dohledu (Basel Committee on Banking Supervision), který působí v Bance pro mezinárodní platby.²⁹

²⁸ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 669

²⁹ Revenda Zbyněk a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání, Management Press, ISBN 80-7261-132-1, Praha, 2005, str. 367

V současné době se uplatňuje kapitálový koncept Basel II, který Basilejský výbor nastartoval jako dlouhodobý projekt v červnu roku 1999. 1. ledna 2007 pak nabyly účinnosti směrnice, kterými se implementuje nový koncept kapitálové přiměřenosti Basel II. Jedná se o směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES a 2006/49/ES (dále jen „směrnice“), které zahrnují také nové postupy stanovení kapitálových požadavků. Jedná se o novely původních evropských směrnic 2000/12/ES a 93/6/EHS. Jak požadavky na kapitál, tak pravidla angažovanosti patří k obezřetnostním pravidlům, která při své činnosti dodržují banky, družstevní záložny a obchodníci s cennými papíry nebo též instituce elektronických peněz.³⁰ V této souvislosti došlo k novelizaci zákona o bankách a byla vydaná vyhláška ČNB č.123/2007 Sb. o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry.

Od 1.ledna 2008 je koncept Basel II obligatorní pro všechny banky. Od svého předchůdce Basel I se liší především tím, že zavádí nutnost zjištění kapitálových požadavků k operačnímu riziku a také možnost bank zvolit si mezi základními a speciálními přístupy k výpočtu kapitálových požadavků. Nová kapitálová struktura je tak založena na třech sebekontrolních pilířích, kterými jsou minimální kapitálový požadavek, proces regulatorního dohledu a požadavek na tržní disciplínu. Celkový kapitál v poměru k součtu tržního, úvěrového a operačního rizika musí tvořit alespoň 8%.

Záměrem nebylo zvýšit množství regulatorního kapitálu, ale změnit strukturu řízení rizik ve výpočtu tohoto kapitálu. Zlepšení vnitřního systému řízení rizik v jednotlivých bankách by pak mělo být nejlepší motivací ke snížení kapitálu vázaného na krytí případných ztrát. Otázka sladění postupu regulovaných a regulujících subjektů se směrnicí Basel II si však nepochybně vyžádá větší množství času.

6.2.4.3 Úvěrová angažovanost

Úvěrovou angažovaností lze rozumět relativní rozsah aktiv banky (pohledávek z úvěrů, cenných papírů, derivátů a jiných podrozvahových aktiv) ve vztahu k určitému klientovi poměřovaný ke kapitálu banky.³¹

Cílem regulace limitu, která je obdobně jako kapitálová přiměřenost prováděna Českou národní bankou od roku 2002 jak na konsolidovaném, tak i na individuálním základě,

³⁰ In časopis Bankovníctví č.3/2007, str.28

³¹ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 678

je zajistit dostatečnou diverzifikaci bankovních obchodů mezi různé klienty, omezit výši případné ztráty vyplývající z platební neschopnosti nebo nevůle určitého bankovního klienta a minimalizovat dopad takovéto případné ztráty na vkladatele banky.³² K dalším cílům se řadí limitování pohledávek banky vůči svým majitelům (akcionářům), členům vedení, dozorčí rady a zaměstnancům. Dalším cílem regulace může být i limitování úvěrů, které ústředí banky poskytuje svým pobočkám nebo sesterským a dceřiným společnostem. Do úvěrové angažovanosti tedy nemůžeme počítat limitování úvěrových aktivit bank, a zejména limity úvěrů centrální banky, které slouží jako nástroje měnové politiky k regulaci množství peněz v ekonomice.

Pro oblast úvěrové angažovanosti platí totožné právní předpisy ČNB jako v případě kapitálové přiměřenosti, tedy zejména vyhláška ČNB č. 123/2007 Sb. o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry. Zákon o bankách pojednává o této problematice především v § 13 a 15.

6.2.4.4 Pravidla likvidity

Obecně lze likviditu definovat jako schopnost dostat svým závazkům v době jejich splatnosti. Narušení likvidity banky – byť i jen drobné a krátkodobé – vyvolává nedůvěru ze strany vkladatelů, kteří proto raději vybírají své vklady z dotyčné banky a vyvolávají tak ještě větší tlak na její likviditu (v této souvislosti se hovoří o tzv. „runu na banky“). V obchodní strategii každé banky se nelehko hledá rovnováha mezi potřebou její likvidity a tlakem na její ziskovost. Tyto dva cíle totiž bývají obvykle zcela protichůdné.³³

Pravidlo likvidity obecně je stanoveno v § 14 zákona o bankách tak, že banky jsou povinny udržovat trvale svou platební schopnost v české měně i cizích měnách na individuálním i konsolidovaném základě. § 15 pak odkazuje podrobnější úpravu na vyhlášky a opatření České národní banky (vyhláška ČNB č. 123/2007 Sb. a opatření ČNB č. 2/2003 Sb., v platném znění).

S pravidly likvidity souvisí i problematika povinných minimálních rezerv, které vedle svých funkcí měnových plní zároveň funkci rezervy dodatečné likvidity pro banky. Česká národní banka stanoví svým opatřením publikovaným ve Věstníku ČNB minimální výši likvidních prostředků bank, které jsou povinny v podobě minimálních rezerv ukládat u České

³² Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 678-679

³³ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 682 a násl.

národní banky.³⁴ V současné době tato výše činí 2% ze závazků banky vůči klientům, kteří nejsou bankou, jejichž splatnost nepřesahuje dva roky.

Pravidla likvidity mohou být významným nástrojem také pro stabilitu finančního systému. Nejlépe o tom vypovídá současná situace v České republice, kde nebyly zaznamenány významnější dopady celosvětové finanční krize na český finanční systém. To lze přičítat jednak minimální angažovanosti tuzemských finančních institucí ve strukturovaných investičních nástrojích odvozených od rizikových hypoték, ale také vysoké likviditě českého bankovního sektoru, která snižuje závislost bank na půjčkách na mezibankovním trhu. To byl také jeden z důvodů proč u nás vkladatelé nepropadli panice a neproběhl tolik obávaný run na banky, který by nejednu z nich mohl přivést až k bankrotu.

6.2.4.5 Další pravidla obezřetného podnikání

V rámci dalších pravidel obezřetného podnikání stanoví zákon o bankách a na jeho základě Česká národní banka svými opatřeními celou řadu dalších omezení a podmínek pro činnost bank a poboček zahraničních bank a pro jejich operace.³⁵

Základ právní úpravy v této oblasti je obsažen v § 12 zákona o bankách. Ten stanoví, že banka je povinna při výkonu své činnosti postupovat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejích vkladatelů z hlediska návratnosti jejich vkladů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky. Ve stejném paragrafu je dále zakotven, a to pod sankcí neplatnosti, zákaz uzavírání smluv za nápadně nevýhodných podmínek pro banku, zejména takových, které zavazují banku k hospodářsky neodůvodněnému plnění nebo plnění zjevně neodpovídajícímu poskytované protihodnotě.

Zákon rovněž ukládá bance, aby obchody na vlastní účet nebo ze svého majetku s cennými papíry a s právy spojenými s cennými papíry nebo odvozenými od nich prováděla pouze za nejvýhodnějších podmínek (zejména cenových), které lze při vynaložení odborné péče dosáhnout. Banky jsou povinny ve svém organizačním, řídicím a kontrolním systému i dalšími opatřeními zajistit oddělení svých úvěrových a investičních obchodů (tzv. systém „čínských zdí“).

Další významnou oblastí regulovanou vyhláškou ČNB č. 123/2007 Sb. je posuzování pohledávek z finančních činností banky (klasifikace pohledávek) a tvorba opravných položek k těmto pohledávkám. Banka zařazuje jednotlivě posuzované pohledávky do některé

³⁴ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 682 a násl.

³⁵ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 684 a násl.

z následujících pěti kategorií: standartní, sledované, nestandardní, pochybné a konečně ztrátové pohledávky.³⁶

Již zmíněná vyhláška ČNB č. 123/2007 stanoví bankám také pravidla pro nabývání, financování a posuzování některých druhů aktiv.

6.2.4.6 Povinné sdělování informací

Za účelem provádění bankovního dohledu Česká národní banka vyžaduje od bank předávání celé řady účetních, statistických i dalších výkazů se stanovenou periodicitou předkládání od roční, přes kvartální po měsíční, přičemž některé výkazy si Česká národní banka může vyžádat i častěji nebo nepravidelně. Celkem předepisuje Česká národní banka bankám téměř 45 různých typů výkazů zahrnujících např. bilance aktiv a pasiv, výkazy zisků a ztrát, výkazy o vkladech, úvěrech, pohledávkách, vlastněných cenných papírech, devizových operacích, kvalifikovaných majetkových účastech atd. a samozřejmě také výkazy o kapitálové přiměřenosti, úvěrové angažovanosti a stavu likvidity. Porušení povinnosti předložit příslušný výkaz může být postihováno jako kterékoli jiné porušení předpisů a opatření závazných pro banky.

Dle zákona o bankách jsou banky i pobočky zahraničních bank povinny vést agendu každé smlouvy uzavírané s klientem takovým způsobem, aby na žádost České národní banky byly bez zbytečného odkladu schopny předložit příslušné doklady v ověřeném překladu do českého jazyka.

Informační povinnost bank se ovšem neuplatňuje jen vůči České národní bance, neboť platná právní úprava se snaží řešit, alespoň částečně, uplatňování informační povinnosti bank vůči veřejnosti. To slouží klientům k lepšímu posuzování „zdraví“ jednotlivé banky.

Informační povinnost bank vůči veřejnosti je v hlavních směrech zakotvena již přímo v zákoně o bankách a dále je pak rozvedena podrobnějšími předpisy České národní banky.

Banky jsou především povinny seznámit své potenciální klienty s podmínkami pro přijímání vkladů, poskytování úvěrů a dalších bankovních obchodů a služeb a o své účasti v platebních systémech. V informacích o službách, které spočívají v převzetí peněžních prostředků od klienta, nebo při poskytování těchto služeb musí být výslovně a srozumitelně uveden vztah této služby k pojištění pohledávek z vkladů včetně limitů pro výplatu jedné oprávněné osobě. Tyto informace musí banky i pobočky zahraničních bank zpřístupňovat ve svých provozních prostorách písemnou formou a v českém jazyce.

³⁶Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str.684 a násl.

Zákon o bankách dále požaduje, aby banky čtvrtletně uveřejňovaly soubor informací o sobě, o své činnosti (včetně příslušných finančních ukazatelů), o svých akcionářích a o struktuře konsolidovaného celku, jehož je dotčená banka součástí.

Deklarovaným účelem informační povinnosti bank je podpora bezpečnosti a stability bankovního systému cestou zvýšení jeho transparentnosti. Povinně uveřejňované informace jsou stanoveny v přílohách č. 24-27 vyhlášky ČNB č. 123/2007 Sb. a zahrnují tyto okruhy:

- a) informace o bance (např. její obchodní firma, sídlo a identifikační číslo),
- b) informace o činnostech banky (přehled činností vyplývajících z licence apod.),
- c) informace o vztazích s bankou ovládanými osobami a osobami, v nichž je banka většinovým společníkem (např. obchodní firma a sídlo těchto osob),
- d) informace o vztazích s ovládajícími osobami a osobou, která je v bance většinovým společníkem (např. obchodní firma a sídlo či jméno a příjmení takové osoby),
- e) informace o vztazích se členy dozorčí rady, členy představenstva a s dalšími vedoucími zaměstnanci banky (údaje o členech dozorčí rady, členech představenstva a údaje o dalších vedoucích zaměstnancích banky včetně jména a příjmení apod.),
- f) informace o hospodaření banky a o řízení rizik (např. čtvrtletní rozvaha a čtvrtletní výkaz zisku a ztráty v předepsané struktuře),
- g) výroční zpráva za poslední ukončené účetní období³⁷

Zvyšování regulatorních povinností a větší počet směrnic vedou k vyšším nárokům na detailnější informace bank. Na banku jsou tak v oblasti povinného sdělování informací kladeny značné nároky (u nás zejména vyhláškou č. 123/2007). To je pochopitelné, neboť bankovní supervizoři pro svou činnost potřebují adekvátní informace o aktivitách banky. Bylo by značně neefektivní, kdyby si Česká národní banka musela tyto informace obstarávat prostřednictvím svých zaměstnanců u každé banky zvlášť. Proto je na místě stanovení povinnosti periodického zveřejňování stanovených informací, které centrální bance nechává větší prostor k včasné reakci.

Informační povinnost je v České republice stanovena přímo zákonem a její porušení sankcionováno jako kterékoli jiné porušení předpisů a opatření závazných pro banky. To se zdá být dostačujícím pro donucení bank k plnění této povinnosti.

Prospěšným shledávám také zakotvení částečné informační povinnosti bank vůči veřejnosti. Jednotliví klienti tak mohou lépe posoudit „zdraví“ určité banky a pak se

³⁷Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str.689 a násl.

kvalifikovaněji rozhodnout, které bance své peněžní prostředky svěří. Druhou stranou mince je citlivost některých informací, neboť banky jsou potenciálně vysoce zranitelné ze strany svých vkladatelů, kteří mohou na různé informace neadekvátně reagovat. Bez povšimnutí nelze nechat ani důvěrnost některých informací. Jedná se například o informace o obchodní strategii banky, které by mohly lehce zneužít konkurenti – tedy ostatní banky.

6.2.4.7 Povinné pojištění vkladů

Podstatou pojištění vkladů, které je nedílnou součástí bankovních systémů všech hospodářsky rozvinutých států, je záruka určité osoby, státního orgánu, sdružení či fondu, že bankovním vkladatelům bude poskytnuta určitá náhrada v případě neschopnosti banky vyplácet u ní umístěné vklady. Novelou zákona o bankách č. 319/2001 Sb. účinnou od 7.září 2001 bylo pozitivněprávní označení institutu pojištění vkladů nahrazeno přesnějším a právní podstatu lépe vyjadřujícím názvem pojištění pohledávek z vkladů.³⁸

Právní úprava pojištění pohledávek z vkladů je obsažena především v třinácté části zákona o bankách a to v § 41a až 41m. Pojištěny jsou veškeré pohledávky z vkladů včetně úroků, vedených při splnění požadavků na identifikaci v české měně nebo cizí měně, evidovaných jako kreditní zůstatky na účtech či vkladních knížkách nebo potvrzených vkladovým certifikátem, vkladním listem či jiným obdobným dokumentem. Pojištěny nejsou pohledávky z vkladů bank, finančních institucí a státních fondů. To neplatí, jde-li o případy uvedené v § 41f. Pojištěny nejsou pohledávky z vkladů, které je banka oprávněna zčásti zahrnout do svého kapitálu (podřízený dluh).³⁹

Pojištění z vkladů je spravováno Fondem pojištění vkladů, což je zvláštní právnická osoba zřízená zákonem o bankách. Fond pojištění vkladů poskytuje náhrady oprávněným osobám za jejich pojištěné pohledávky z vkladů v případě, že obdrží písemné oznámení České národní banky o neschopnosti banky dostát závazkům vůči oprávněným osobám za zákonných a smluvních podmínek.

Náhrady z Fondu pojištění vkladů za pojištěné pohledávky z vkladů jsou limitovány výší 90% celkové částky pojištěných pohledávek z vkladů jedné oprávněné osoby u jedné banky, nejvýše se však nahrazuje částka odpovídající 25 000 EUR. Výpočet náhrady se provádí a samotná náhrada se vyplácí vždy jen v české měně (i u pohledávek z cizoměnových vkladů).

³⁸Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str.692

³⁹ § 41c, odst.1 a 2 zákona č. 21/1992 Sb. o bankách, ve znění pozdějších předpisů

Na poskytnutí náhrady za vklad z Fondu pojištění vkladů nemají nárok osoby mající k bance zvláštní vztah (s určitou výjimkou) a vlastníci vkladů vzniklých v souvislosti s legalizací výnosů z trestné činnosti, za kterou byli soudem pravomocně odsouzeni.

Právo oprávněné osoby na plnění z Fondu pojištění vkladů se promlčuje uplynutím pěti let ode dne stanoveného jako den zahájení plateb. Poskytuje-li Fond náhrady za pohledávky z vkladů u určité banky, snižuje se oprávněným osobám jejich pohledávka vůči této bance o částku rovnající se právu na náhradu z Fondu pojištění vkladů. Fond pak ve stejné části přebírá věřitelské postavení vůči bance.

Pobočky zahraničních bank se nemusí účastnit českého systému pojištění pohledávek z vkladů, pokud svůj záměr oznámí České národní bance a současně jí prokáží, že systém pojištění pohledávek z vkladů, na kterém jsou v zahraničí účastny, zaručuje oprávněným osobám nejméně stejný stupeň ochrany, jaký je požadován právem Evropských společenství.⁴⁰

Institut pojištění pohledávek z vkladů má i své negativní doprovodné jevy, jako např. to, že pojistné je placeno bankami (to se může projevit snížením ziskovosti bank a zvýšením ceny jejich produktů a služeb) nebo existence potenciálního nebezpečí morálního hazardu vkladatelů nebo bank. I přes tato negativa institut pojištění pohledávek z vkladů nepochybně zvyšuje důvěru v bankovní systém. Při relativně vysokém pojistném plnění, kdy u nás a ve všech ostatních zemích Evropské unie činí výše náhrady 90% celkové částky pojištěných pohledávek z vkladů, není riziko hromadných výběrů pojištěnými vkladateli příliš vysoké. Na druhou stranu je limit celkové částky, která se nahrazuje, stanoven na 25 000 EUR, což je nedostačující pro vkladatele milionových částek. Řešením by mohlo být např. dobrovolné pojištění vkladů prostřednictvím soukromých pojišťoven nebo garančních fondů bank, které by sloužilo jako doplněk k povinnému pojištění vkladů. To by v těchto případech následně umožnilo zvýšení limitu nahrazované částky.

V současné době Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR schválila ve zkráceném řízení vládní návrh novely zákona o bankách. Tato novela zvyšuje pojištění bankovních vkladů pro případ pádů bank. Vláda novelu předložila v reakci na současný vývoj světové finanční krize. Nově tak budou pojištěny vklady do výše 50 000 EUR (což je zhruba 1,25 miliónu korun) a to dokonce ve výši celé částky vkladu. Odpadne tedy omezení náhrady ve výši 90% celkové částky. Zatímco současná úprava pokryje

⁴⁰ Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str. 693 a násl

kompletní úspory 70 procent Čechů, nová dává klid hned 97 procentům vkladatelů. V některých zemích, jako např. na Slovensku, jdou ještě dál. Zde zákonodárci schválili 100 % garanci lidem a některým menším firmám za vklady v komerčních bankách, a to bez jakéhokoli omezení jejich výše.

6.2.4.8 Bankovní tajemství

Na všechny bankovní obchody a peněžní služby bank, včetně stavů na účtech a depozit, se vztahuje bankovní tajemství. To znamená, že všichni zaměstnanci banky a členové jejich orgánů jsou povinni zachovávat mlčenlivost o služebních věcech dotýkajících se zájmů banky a jejich klientů. Tato povinnost trvá i po skončení jejich pracovněprávního nebo jiného obdobného vztahu.

Za porušení bankovního tajemství se nepovažuje sdělení informací podlehlých bankovnímu tajemství osobám, které pro banku zajišťují určité činnosti spojené s její existencí a aktivitami (např. auditoři, advokáti, daňoví, finanční a další poradci), pokud je zajištěno, že tyto osoby podléhají stejné nebo přísnější povinnosti mlčenlivosti (uložené jim zákonem nebo smluvním ujednáním s bankou) a že sdělované důvěrné údaje použijí jen pro svou činnost vykonávanou pro banku.

Klient může banku bankovního tajemství zprostit, tj. udělit jí souhlas s podáváním informací o sobě a bankovních obchodech, jejichž je účastníkem. Navíc z bankovního tajemství existuje řada zákonných výjimek.

Tak např. i bez souhlasu klienta je banka povinna sdělovat informace, jež jsou předmětem bankovního tajemství, osobám pověřeným výkonem bankovního dohledu a dále na písemné vyžádání subjektů, jejichž taxativní výčet je uveden v § 38, odst. 3 zákona o bankách (např. soudu pro účely občanského soudního řízení, správcům daně za podmínek podle zákona o správě daní a poplatků).

Banka také může informovat jiné banky nebo třetí osoby a veřejnost o porušení smlouvy klientem, jestliže se její klient dostane do prodlení s peněžitým plněním bance na dobu delší než 60 dnů nebo poruší své povinnosti vůči bance sjednané ve smlouvě nebo stanovené zákonem. Dotčený klient může uplatnění tohoto práva bankou předejít tím, že do 30 dnů od porušení svých povinností vůči bance uzavře s bankou dohodu o nápravě. Banka však není povinna na takovou dohodu přistoupit.

V rámci plnění povinnosti postupovat při výkonu své činnosti obezřetně se banky a pobočky zahraničních bank mohou vzájemně informovat o bankovním spojení,

identifikačních údajích o majitelích účtů a o záležitostech, které vypovídají o bonitě a důvěryhodnosti jejich klientů.

Na základě novely zákona o bankách z roku 2002 vytváří Česká národní banka z údajů povinně jí sdělovaných bankami a pobočkami zahraničních bank informační databázi o úvěrových závazcích jejich bankovních klientů. Tato databáze nese název Centrální registr úvěrů. K informacím v této databázi mají přístup banky, pobočky zahraničních bank a další osoby, stanoví-li tak zvláštní zákon, za podmínek stanovených vyhláškou České národní banky. Poskytnutí údajů do této databáze není porušením bankovního tajemství. Banky a pobočky zahraničních bank jsou však povinny k údajům o klientech jiné banky nebo pobočky zahraniční banky získaným z informační databáze přistupovat tak, jako by šlo o údaje o jejich vlastních klientech.

Další výjimky z institutu bankovního tajemství jsou zákonem stanoveny pro případ přeshraničního bankovního podnikání a pro případy konsolidačních bankovních celků. Za porušení bankovního tajemství se nepovažuje ani oznámení banky o podezření, že byl spáchán trestný čin nebo přešůpek učiněné státnímu zástupci nebo jiným příslušným orgánům.⁴¹

Další výjimka je stanovena pro plnění oznamovací povinnosti podle zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

Z výše uvedeného vyplývá, že oblast bankovního tajemství je v České republice poměrně podrobně upravena. Z bankovního tajemství je stanoveno i velké množství výjimek, ovšem jejich přesná formulace a stanovení bývají obtížné a hranice, kdy lze a nelze danou výjimku uplatnit, se často jeví jako značně neostrá. Na tenkou linii, kde končí bankovní tajemství, upozornili i reportéři České televize, kteří zkoumali případ tří směnářenských společností, kterým přetahovala klienty Československá obchodní banka. Jejich údaje získala právě z transakcí, které směnářenské společnosti přes banku prováděly. V současné době se jedna z těchto firem soudí s bankou o náhradu škody.

6.3 Bankovní dohled v ČR

Bankovní regulace a dohled tvoří velkou skupinu vztahů mezi centrální bankou a bankami obchodními. V širším smyslu je součástí dohledu i bankovní regulace, o které bylo pojednáno výše. V užším smyslu je dohled vymezen jako kontrola dodržování pravidel, které

⁴¹Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006, str.694 a násl.

vznikly v rámci bankovní regulace. Právě dohled v užším smyslu tvoří náplň této podkapitoly.

Základním pramenem zákonné úpravy je, vedle zákona o bankách, zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o České národní bance“), který se dohledu věnuje ve své deváté části. V § 44 pak stanoví co vše dohled zahrnuje. Dle tohoto zákona provádí dohled nad bankami Česká národní banka.

Lze tedy shrnout, že bankovní dohled je upraven zákonem o České národní bance, který definuje obecně povinnosti bankovního dohledu (např. péči o bezpečnost a stabilitu bankovního systému). Bankovní dohled je ovšem upraven i zákonem o bankách, který podrobněji upravuje pravomoc bankovního dohledu v České republice.

6.3.1 Způsoby dohledu nad bankami

Jestliže bankovní regulaci chápeme jako stanovení pravidel (zákonů, nařízení, opatření, vyhlášek, atd.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice, pak dohled nad bankami představuje kontrolu dodržování těchto pravidel, následně uplatňování sankcí, s cílem upevnit peněžní a tržní disciplínu a zvyšovat kvalitu řízení finančních procesů a rizik z nich vyplývajících.

Bankovní dohled v České republice je v praxi prováděn formou dohledu na místě a formou dohledu na dálku.

Dohled na místě umožňuje přímo v bance posoudit oblasti, které nejsou postihnutelné v rámci dohledu na dálku. Především se jedná o zjištění celkové úrovně řídicích procesů v bance, systémů identifikace, sledování a řízení rizik, vnitřního kontrolního systému atd. Dohlídky na místě jsou významným zdrojem zvyšování kvality údajů využívaných dohledem na dálku, poněvadž nedílnou součástí dohledu na místě je posouzení základního informačního systému banky a kontrola správnosti sestavování výkazů a hlášení pro bankovní dohled ČNB.

Bankovní dohled ČNB zpracovává každoročně plán dohlídek na místě, dle kterého jsou prováděny. Vychází ze zásady, aby v každé bance byla uskutečněná dohlídka na místě minimálně jednou za dva roky a u problémových bank častěji.

Dohled na místě pak členíme na **komplexní dohlídky** (jsou zaměřeny na všechny základní aktivity banky a poskytují celkový pohled na postavení a způsob řízení banky), **dílčí dohlídky** (jsou zaměřeny na vybrané činnosti banky, které byly vytipovány jako problematické prostřednictvím dohledu na dálku anebo jsou používány při kontrole plnění opatření vyplývajících z komplexní prohlídky) a **informační návštěvy v bankách** (jejich

hlavním účelem je udržování kontaktů s bankami mezi pravidelnými komplexními dohlídkami).

Dohled na dálku detailně monitoruje situaci v bankách prostřednictvím pravidelně získávaných informací formou výkazů a hlášení, které musí jednotlivé banky předkládat bankovnímu dohledu ČNB. Rozsah a okruh těchto hlášení a výkazů se postupně rozvíjí v návaznosti na detailnější regulaci jednotlivých oblastí činnosti bank. Zahrnujeme sem rozvahu, výkaz zisků a ztrát, hlášení o kapitálové přiměřenosti, skutečné splatnosti aktiv a pasiv, úvěrovou angažovanost, otevřené devizové pozice, klasifikaci pohledávek a pohledávky nesplacené ve lhůtě splatnosti, sledování cenných papírů dle tržního ocenění, přírůstky a úbytky standardních a klasifikovaných úvěrů a struktury vkladů dle velikosti.

Výstupy dohledu na dálku pak jsou **jednotný systém hodnocení bank** (podává např. základní přehled o vývoji a struktuře aktiv a pasiv, výsledcích hospodaření banky), **signální informace** (na základě měsíčních změn základních ukazatelů upozorňují na negativní tendence ve vývoji jednotlivých bank, např. ukazatel kapitálové přiměřenosti banky), **rating bank** (zaměřuje se na posouzení současné i budoucí pozice banky v bankovním sektoru na základě hodnocení základních ukazatelů v oblasti kapitálu, likvidity, kvality aktiv, ziskovosti a managementu) a **ostatní programové produkty** (jsou zaměřené na sledování plnění pevně stanovených limitů, dodržování speciálních stabilizačních programů, sestavování pravidelné měsíční analýzy o činnosti banky pro vedení bankovního dohledu ČNB, které využívá jako podklad pro analýzy bankovního sektoru jako celku).

Mezi dohlídkami na místě a na dálku existuje úzká spolupráce, kdy jednotlivé složky využívají navzájem získané informace.⁴²

Jak dohled na místě, tak dohled na dálku, má své pozitivní a negativní stránky. Mezi výhody dohledu na dálku patří nízké náklady a průběžné informace o situaci v konkrétní bance, naopak nevýhodou může být pochybnost o úplnosti, zkreslení a správnosti předepsaných údajů. Mezi nevýhody lze zařadit také nemožnost získat detailnější přehled o situaci příslušné banky a možnou neaktuálnost výkazu v souvislosti s průtahy banky. Pozitiva dohledu na místě jsou zejména detailní přehled o činnosti jednotlivé banky a ověření poctivosti, úplnosti a správnosti příslušných výkazů. Negativa naopak spočívají ve vyšších nákladech, které takový dohled provázejí a potřebě velkého počtu kvalifikovaných pracovníků dohledu. Ti musí být odpovídajícím

⁴² Nehybová Marta, Regulace a dohled nad bankami, Nakladatelství a vydavatelství Miroslav Nehyba, ISBN 80-902645-5-7, Brno, 1999, str. 73 a násl.

způsobem finančně ohodnocení, aby se minimalizovala možnost přijímání úplatků od jednotlivých bank a následného zkreslování údajů samotnými kontrolory.

V činnosti České národní banky se, i přes tato negativa, stává trendem zvyšování důrazu na dohled na místě. Ideálním řešením by snad mohla být účinná kombinace těchto metod dohledu, kde by cestou vzájemného doplňování mohlo dojít k vyvážení negativ jednotlivě uplatňovaných metod.

6.3.2 Dohled nad nositeli jednotné licence

Princip jednotné licence včetně výkonu dohledu v této oblasti je obsažen zejména v ustanoveních § 5c až 5m zákona o bankách.

Základním pravidlem pro výkon dohledu, vyjádřeným v § 5j, odst. 1 zákona o bankách, je, že dohled nad pobočkou banky nebo oprávněné finanční instituce vykonává orgán dohledu domovského státu. Z tohoto pravidla však zákon o bankách ve stejném ustanovení vypočítává dvě výjimky a to:

- dohled nad likviditou pobočky banky nebo oprávněné finanční instituce vykonává orgán dohledu hostitelského státu,
- pobočka podléhá opatřením přijatým hostitelským státem v rámci jeho měnové politiky nebo opatřením Evropské centrální banky v případě států, které zavedly euro jako svou měnu, přičemž tato opatření nesmějí být diskriminační.

Při výkonu výše uvedené působnosti a v oblasti monitorování rizik vzniklých z otevřených pozic na finančním trhu na území tohoto státu může hostitelský stát od pobočky banky nebo oprávněné finanční instituce požadovat stejné informace jako od bank nebo finančních institucí se sídlem na jeho území. Dále od nich může požadovat pravidelné hlášení o jejich podnikatelských činnostech na svém území ve formě statistických údajů.

Dle § 5k zákona o bankách je příslušný orgán hostitelského státu oprávněn:

- **požádat** banku nebo oprávněnou finanční instituci **o ukončení protiprávního stavu**, pokud zjistí, že banka nebo oprávněná finanční instituce při poskytování služeb na jeho území porušuje ustanovení právních předpisů v oblastech, které spadají do působnosti hostitelského státu. Neučiní-li banka nebo oprávněná finanční instituce potřebná opatření, požádá příslušný orgán hostitelského státu orgán dohledu domovského státu, který neprodleně přijme

potřebná opatření k zajištění ukončení protiprávního stavu a informuje o nich příslušný orgán hostitelského státu;

- pokud přes výše uvedená opatření setrvává banka nebo oprávněná finanční instituce ve stavu porušení právních předpisů, může příslušný orgán hostitelského státu po předchozím informování orgánu dohledu domovského státu **přijmout potřebná opatření k ukončení protiprávního stavu, a je-li to nutné, k ukončení činnosti** banky nebo oprávněné finanční instituce na území hostitelského státu;
- nesnese-li věc odkladu, může příslušný orgán hostitelského státu **přijmout opatření na ochranu klientů banky**. O přijetí takových opatření informuje příslušný orgán domovského státu Komisi Evropských společenství a orgány dohledu dotčených států. Po konzultaci s orgány dohledu dotčených států může Komise Evropských společenství přikázat orgánu hostitelského státu zrušit nebo změnit přijatá opatření;
- jiný režim se použije pokud banka nebo oprávněná finanční instituce při svém jednání poruší předpisy hostitelského státu v oblasti veřejného zájmu. Pak mohou orgány hostitelského státu přijmout potřebná opatření k zamezení či potrestání tohoto jednání včetně opatření k ukončení činnosti banky nebo finanční instituce na území tohoto státu.

6.3.3 Bankovní dohled na konsolidovaném základě

Banky působící na českém bankovním trhu se angažují i v ostatních oblastech finančních služeb formou vytváření finančních skupin zahrnujících např. pojišťovnu, penzijní fond, investiční společnost, investiční fondy, finanční leasingovou společnost, faktoringovou společnost aj. Výsledky hospodaření všech společností ve skupině se mohou vzájemně ovlivňovat nejenom pozitivně, ale i negativně, proto je nezbytné monitorovat celou skupinu společností. To je úkolem konsolidovaného dohledu, který sleduje a reguluje rizika, kterým je banka vystavena právě svojí účastí ve finanční skupině. Proto jsou některá pravidla obezřetného podnikání (zejm. kapitálové přiměřenosti, angažovanosti a vnitřního kontrolního systému) uplatňována též na skupinu jako celek.

V České republice je konsolidovaný dohled prováděn nad bankovními skupinami, tj. skupinami, v jejichž čele stojí banka, a nad skupinami, v jejichž čele stojí jiná finanční instituce (finanční holdingová osoba) nebo nefinanční instituce (smíšená holdingová osoba).

Vzhledem k tomu, že ve finančním sektoru působí ve velké míře subjekty kontrolované zahraničními vlastníky, má velký význam i spolupráce se zahraničními regulátory. Pravidla takové spolupráce jsou obsažena v jednotlivých dvoustranných a mnohostranných dohodách o spolupráci (tzv. Memoranda of understanding).⁴³

Bankovní dohled na konsolidovaném základě je upraven v části osmé zákona o bankách, konkrétně v ustanoveních § 26c až 26h. Zde jsou také vymezeny základní pojmy, včetně pozitivní i negativní definice pojmu bankovního dohledu na konsolidovaném základě. Dále je v této části zákona o bankách pojednáno o spolupráci s orgány dohledu v jiných členských státech a také vymezeno jaké nápravné, popř. sankční prostředky může při zjištěných nedostacích Česká národní banka použít.

6.3.4 Nápravné a sankční prostředky

Banky jsou povinny provádět své obchody obezřetně, tj. způsobem, který nepoškozuje zájmy vkladatelů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky, dodržovat podmínky stanovené licenci a právními předpisy, včetně opatření vydaných ČNB. Zjistí-li bankovní dohled, že banky tato pravidla nedodržují, může vůči nim uplatnit následující opatření:

- vyžádat ve stanovené lhůtě odstranění zjištěných nedostatků,
- požadovat výměnu osob ve vedení a dozorčí radě banky,
- omezit nebo zakázat vykonávání některé z činností uvedených v licenci,
- nařídit mimořádný audit na náklady banky,
- uložit pokutu do výše 50 miliónů Kč,
- snížit základní kapitál k pokrytí ztráty po jejím zúčtování s rezervními a dalšími fondy, pokud přesahuje 20 % vlastního kapitálu banky,
- zavést nucenou správu (pouze v případě, kdy je ohrožena stabilita bankovního systému jako celku),
- odejmout licenci (při přetrvávání závažných nedostatků v případech uvedených níže).

Další opatření se váží na ukazatele kapitálové přiměřenosti. V případě, že tento poměr se sníží pod dvě třetiny minimálního limitu (stanoveného opatřením ČNB na 8 %) ČNB požaduje např. zvýšení základního kapitálu na dostatečnou úroveň, omezení nabývání některých (rizikovějších) aktiv, omezení výše poskytovaných úrokových sazeb z vkladů na

⁴³ Oficiální webové stránky ČNB www.cnb.cz

běžnou úroveň nebo pozastavení obchodování s osobami majetkově či personálně propojenými s bankou.

V případě poklesu kapitálové přiměřenosti pod 1/3 minimálního limitu je ČNB povinna odejmout licenci. Licenci může ČNB odejmout i v případech, kdy banka nezačala činnosti do 12 měsíců od získání licence, nepřijímá po dobu šesti měsíců vklady od veřejnosti či po tuto dobu neposkytuje úvěry a v případech, kdy licenci získala na základě nepravdivých údajů uvedených v žádosti.

Bankovní dohled může rovněž přijmout opatření spočívající v pozastavení akcionářských práv akcionáře banky, jenž získal nebo zvýšil kvalifikovanou účast na bance bez souhlasu ČNB nebo jehož působení je na újmu řádnému a obezřetnému podnikání banky.⁴⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že Česká národní banka disponuje širokou škálou nápravných a sankčních prostředků, kterými se snaží postihovat všechny možnosti protiprávního jednání banky. Od opatření k nápravě, přes opatření vážící se k ukazatelům kapitálové přiměřenosti, nucenou správu až k odejmutí licence, která de facto znamená ukončení činnosti. Proto je nutné vždy posuzovat, které opatření bude v dané situaci nejvhodnější a které povede k odstranění závadného stavu. Nápravná opatření jsou ukládána ve správním řízení a mohou být přezkoumána ve správním soudnictví, čímž je naplněna zákonnost. I když Česká národní banka disponuje správním uvážením v mezích, které stanoví zákon o bankách, i u těchto rozhodnutí se mohou objevovat pochybnosti o jejich správnosti či nezávislosti. K otázce nezávislosti přispívá i problematika řádného opravného prostředku, kterým je rozklad, o němž rozhoduje bankovní rada, tedy v podstatě znovu Česká národní banka.

⁴⁴ Oficiální webové stránky ČNB www.cnb.cz

7 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabýval především problematikou právního postavení České národní banky a náplní její činnosti. V úvodní části jsem se snažil pojednat o bankovním systému, ve kterém se vztahy centrální banky, zejména s bankami obchodními, odehrávají. Následuje stručný nástin vývoje, příčin a způsobů zakládání centrálních bank ve vyspělých tržních ekonomikách. V další části je pojednáno o právním postavení České národní banky a v obsahově nejdlejší části se věnuji náplni činnosti této instituce. Nejdůležitější z nich je, vedle provádění měnové politiky, bankovní regulace a dohled. Této specifické činnosti České národní banky je věnována poslední kapitola.

V kapitole č. 2 je tedy pojednáno o bankovním systému obecně. Ten představuje souhrn všech bankovních institucí v daném státě (institucionální složka bankovního systému) a organizaci, resp. uspořádání vztahů mezi nimi (funkční složka bankovního systému). V rámci funkční složky bankovního systému se pak obvykle rozlišuje jednostupňový, dvoustupňový a třístupňový bankovní systém. V takto odstupňovaných systémech má centrální banka různé postavení a provádí rozdílné specifické činnosti. Ve stručnosti je zmíněn i český bankovní systém.

V třetí kapitole mé diplomové práce následuje pojednání o problematice vzniku a vývoje centrálních bank, které vznikly později než obchodní nebo se z nich dokonce přeměnily. Jsou zde popsány hlavní příčiny jejich vzniku ve vyspělých tržních ekonomikách. Součástí této kapitoly je i stručný nástin vývoje centrální banky na našem území.

Čtvrtá kapitola pojednává o právním postavení České národní banky. Je zde rozebráno ústavní zakotvení a také zmíněny 2 hlavní zákonné předpisy, které upravují působnost, postavení a pravomoci České národní banky. Jedná se především o zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, v platném znění. Některé pravomoci České národní banky, zejména v oblasti regulace a dohledu, jsou zakotveny v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění. V této kapitole jsou rovněž rozebrány 2 nálezy Ústavního soudu (č. 285/2001 Sb. a č. 278/2001 Sb.). Prvním z nich Ústavní soud potvrdil rozhodnutí tehdejšího prezidenta Václava Havla o platnosti jím provedeného jmenování členů bankovní rady (včetně guvernéra a víceguvernerů) bez kontrasignace předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Druhý nález Ústavního soudu pak rušil některá ustanovení zákona č. 442/2000 Sb., což byla harmonizační novela zákona o České národní bance. Náplní další části této kapitoly je právní postavení České národní banky po vstupu do EU, zejména v souvislosti s plánovaným přijetím EURA jako měnové jednotky, včetně podmínek pro jeho

zavedení (např. splnění Maastrichtských konvergenčních kritérií a uplatňování kurzového mechanismu ERM II). Poslední část této kapitoly je věnována legislativě České národní banky, tedy jakými právními předpisy se Česká národní banka při své činnosti řídí a jaké právní předpisy je oprávněná vydávat.

V kapitole č. 5 je pojednáno o náplni činnosti České národní banky, s výjimkou činnosti v oblasti regulace a dohledu, které je věnována závěrečná kapitola. Je zde tedy rozebrána emisní činnost, funkce banky bank (oblast platebního styku), funkce banky státu, provádění měnové politiky včetně jejích nástrojů, statistická činnost a zastupování státu v mezinárodních finančních institucích.

Šestá kapitola je věnována bankovní regulaci a dohledu nejprve obecně. Bankovní regulaci chápeme jako stanovení pravidel (zákonů, nařízení, opatření, vyhlášek atd.), které upravují vznik, činnost, působnost a zánik bankovních institucí v dané ekonomice. Dohled nad bankami pak představuje kontrolu dodržování těchto pravidel a následné uplatňování sankcí, s cílem upevnit peněžní a tržní disciplínu a zvyšovat kvalitu řízení finančních procesů a rizik z nich vyplývajících. Následuje zhodnocení některých argumentů v prospěch a neprospěch bankovní regulace a dohledu a poté rozebrání bankovní regulace v našem právním řádu. Ta se skládá ze dvou základních oblastí, kterými jsou podmínky vstupu do bankovníctví a pravidla obezřetného podnikání. V oblasti podmínek vstupu do bankovníctví je klíčovým pojmem bankovní licence, tedy povolení působit v České republice jako banka. Zákonem stanovené požadavky, které musí žadatel o licenci splňovat se nazývají kritéria autorizace a jsou předmětem posuzování ze strany České národní banky ve správním řízení. Druhou základní oblast tvoří pravidla obezřetného podnikání. Mezi ně lze zařadit kapitálovou přiměřenost, úvěrovou angažovanost, pravidla likvidity atd. Dále je v této kapitole rozebrán bankovní dohled v ČR, který provádí Česká národní banka prostřednictvím 2 základních metod – dohledu na místě (ten preferuje) a dohledu na dálku. Je nutno zmínit, že vedle dohledu na individuálním základě existuje i dohled na konsolidovaném základě. Ten je podmíněn vznikem a fungováním konsolidačních celků v české ekonomice. Zmíněn je i dohled nad nositeli jednotné licence a vyjmenovány nápravné a sankční prostředky, které má Česká národní banka k dispozici.

V současnosti nic nenasvědčuje tomu, že by existence centrálních bank v budoucnosti měla být nějak ohrožena nebo zpochybňována. Centrální banky v současnosti získávají větší stupeň samostatnosti a odpovědnosti, zejména v měnové politice (kde dochází ke zvyšování jejich samostatnosti a to i v měnových uniích) a v oblasti bankovní regulace a dohledu. Česká národní banka nemusí od účinnosti zákona č. 57/2006 Sb., kterým byl novelizován zákon o

bankách, vyžadovat stanovisko ministerstva financí před rozhodnutím o udělení licence. Jiným příkladem je sjednocení dohledu nad finančním trhem, kdy 1. dubna 2006 převzala Česká národní banka agendu Komise pro cenné papíry, Úřadu pro dozor nad pojišťovnictvím a penzijním připojištěním a Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami, které zanikly. Česká národní banka tedy od tohoto data vykonává dohled nad bankovním sektorem, kapitálovým trhem, pojišťovnictvím a penzijním připojištěním, družstevními záložnami, devizový dohled a dohled nad institucemi elektronických peněz.

Největší výzvou pro budoucnost České národní banky tak zůstává vstup České republiky do eurozóny a s ní plánovaný a očekávaný přechod na EURO jako měnovou jednotku. Pro naši centrální banku to bude znamenat předání pravomocí v měnové politice do rukou Evropské centrální banky, resp. systému Evropských centrálních bank, který provádí jednotnou měnovou politiku v daném ekonomickém prostoru. Hlavním cílem měnové politiky Evropské centrální banky je cenová stabilita, resp. boj proti inflaci. Zde sice panuje konsensus mezi jednotlivými zeměmi, ten se však obtížněji hledá v otázkách konkrétního transmisního mechanismu a nástrojů. Stranou nelze nechat ani existenci dvou specifických problémů. Prvním je nemožnost prostřednictvím nevhodné měnové politiky vyrovnávat případné ekonomické rozdíly členských zemí měnové unie. Druhým problémem je existence v podstatě dvou typů měnových politik – měnové politiky Evropského systému centrálních bank v Evropské měnové unii a národních měnových politik těch členských zemí EU, které nejsou členy Evropské měnové unie.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Babouček Ivan a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, ISBN 80-7265-053-X, Praha, listopad 2002

Babouček Ivan a kol., Regulace činnosti bank, Bankovní institut, ISBN 80-7265-071-8, Praha, únor 2005

Bakeš Milan a kol., Finanční právo, C.H. Beck, 4. vydání, ISBN 80-7179-431-7, Praha, 2006

Barák Josef a kol., Zákon o bankách, komentář a související předpisy, Linde, ISBN 80-7201-418-8, Praha, 2003

Bažantová Ilona, Centrální bankovníctví v české historii po současnost, In studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky č.4/2005, ISBN 80-86729-19-2, Praha, 2005

Bažantová Ilona, Holman Robert, Klaus Václav, Kysilka Pavel, Tlustý Vlastimil, Weigl Jiří a další autoři, Právní postavení centrální banky v demokratickém státě, Centrum pro ekonomiku a politiku, ISBN 80-238-5624-3, Praha, 2000

Česká národní banka, Česká národní banka 1993-2003, ISBN 80-239-1632-7, Praha, 2003

Dvořák Petr, Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. vydání, Linde, ISBN 80-7201-515-X, Praha, 2005

Jílek Josef, Finanční rizika, GRADA Publishing, spol. s r. o., ISBN 80-7169-579-3, Praha, 2000

Nehybová Marta, Regulace a dohled nad bankami, Nakladatelství a vydavatelství Miroslav Nehyba, ISBN 80-902645-5-7, Brno, 1999

Ossendorf Vít, Právní e ekonomické nástroje činnosti České národní banky, PF UK, Praha, 2004

Revenda Zbyněk, Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání, Management Press, ISBN 80-7261-051-1, Praha, 2001

Revenda Zbyněk a kol., Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání, Management Press, ISBN 80-7261-132-1, Praha, 2005

Revenda Zbyněk, Bankovní regulace a dohled, Vysoká škola ekonomická v Praze, ISBN 80-7079-486-0, Praha, 1995

Sekerka Bohuslav, Bankovníctví, 1.díl, Univerzita Pardubice, ISBN 80-7194-814-4, Pardubice, 2005

Sekerka Bohuslav, Bankovníctví, 2.díl, Univerzita Pardubice, ISBN 80-7194-815-5, Pardubice, 2005

Časopis Bankovníctví – měsíčník Hospodářských novin

Webové stránky České národní banky – www.cnb.cz

CZECH NATIONAL BANK – LEGAL STATUS AND CONTENT OF ACTIVITIES

Diploma paper

First chapter is called The Introduction. This chapter describes the filling of my diploma paper. There is also short outline of transformation from statism to free economy in our history. This transformation affects our banking system significantly.

Second chapter defines what the banking system is. It consists of banking institutions and relations between these institutions. That's why the banking system has two components – institutional component and functional component. Institutional component of banking system implies every single bank. Functional component of banking system comprises arrangement of all relations between banking institutions. It is proper to make differences among single stage, two stage and three stage banking systems. Central bank has different position and legal powers in each of these systems. There is short mention about czech banking system too.

Third chapter is called The Beginning and Development of Central banks. This chapter describes main reasons, that causes establishing Central banks in market oriented economies. Central banks were established later than trading banks and in some states they were even transformed from trading banks. Part of this chapter is also the development of Central bank in our territory.

Fourth chapter is called The Legal Status of Czech National Bank. The Czech National Bank is the central bank of Czech republic and it is established under the Constitution of Czech republic and carries out its activities in compliance with Act on the Czech national bank and other regulations (mainly in Act on banks).

Fifth chapter is called The Content of Activities of Czech National Bank. It describes main functions in monetary policy, issuance of banknotes and coins, payment systems, bank of state, statistics. Czech National Bank also represents state in international financial intitutions.

Fifth chapter is called The Banking Regulation and Supervision. It describes conditions that have to be satisfied by bank to obtain the banking licence and join the banking system and also special rules (prudential rules), which have to be followed by bank in order to exist in the banking system. The basic prudential rules are laid down directly in the Act on

Banks. Other part of this chapter deals with The Banking Supervision. There are describes two basic supervisory methods, they are using by Czech National Bank – off-site and on-site supervision. Remedial instrumentals and sactions are appointed here too. Integration of the financial market supervisory authorities into the Czech National Bank was accomplished in 2006. This process should work towards the goals of development and stability of the financial market, while reducing the regulatory costs of parcipiants, and high transparency and effective decision-making by the supervisory authorities.

Last chapters include summary and list of literature.

KLÍČOVÁ SLOVA – KEY WORDS

Česká národní banka – Czech National Bank

Měnová politika – Monetary policy

Bankovní regulace a dohled – Banking Regulation and Supervision